

Evaluatie concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendigheid provincie Zuid-Holland

Eindrapport

KWINK
GROEP

Evaluatie concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendigheid provincie Zuid-Holland

Eindrapport

Den Haag, 12 / 05 / 2023
Auteurs: Frederique Uyterlinde
Maarten Noordink
Michelle Ploum

KWINK
GROEP

Samenvatting

Het doel van deze evaluatie is inzicht geven in de doeltreffendheid en doelmatigheid van de concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendig Zuid-Holland in de periode 2017-2022. De ambitie is een klimaatbestendig ingericht Zuid-Holland in 2050. Uit de evaluatie zijn verschillende indicaties voor doeltreffendheid naar voren gekomen, die erop wijzen dat de inspanningen van de provincie Zuid-Holland bijdragen aan het bereiken van deze ambitie:

- De provincie Zuid-Holland heeft op systematische wijze invulling gegeven aan de concernopgave klimaatadaptatie. Daarmee is het bewustzijn over (het belang van) klimaatadaptatie binnen de organisatie toegenomen, is tussen afdelingen verbinding en samenwerking ontstaan rondom klimaatadaptatie en is klimaatadaptatie opgenomen in het Omgevingsbeleid. Het is aannemelijk dat het volgen van de systematiek bijdraagt aan het behalen van beleidsdoel 7.3.
- Het programmteam Adaptieve Delta heeft een belangrijke en nuttige rol vervuld. Het programmteam was in de evaluatieperiode steeds op zoek naar manieren om verdere invulling te geven aan de concernopgave en beleidsdoel 7.3.
- Extern heeft de provincie Zuid-Holland de samenwerking gezocht met relevante partners op het terrein van klimaatadaptatie. Op deze manier vervulde de provincie Zuid-Holland een belangrijke rol bij initiatieven die door betrokkenen worden gezien als belangrijke stappen op weg naar een klimaatbestendig Zuid-Holland. Daarnaast heeft de provincie Zuid-Holland het benutten van actuele kennis op het terrein van klimaatadaptatie gestimuleerd en gefaciliteerd.

We concluderen op basis van de evaluatie echter ook dat van een duurzame en brede verankering van de concernopgave klimaatadaptatie in het beleid en handelen van de provincie Zuid-Holland nog geen sprake is. Er zijn belangrijke stappen gezet, maar de échte urgentie wordt nog niet breed genoeg gevoeld. Op thema's die van nature verder afstaan van klimaatadaptatie is meer verbinding en samenwerking nodig om dit te realiseren. Ook de doorvertaling van beleid naar uitvoering vormt een uitdaging.

In deze evaluatie is ook gekeken naar de doelmatigheid van de inzet van mensen en middelen voor de concernopgave en beleidsdoel 7.3. We concluderen:

- Met een doorsnijdend programmteam is op een logische wijze invulling gegeven aan de concernopgave. De omvang van het team lijkt passend bij de taken die het team uitvoerde in de evaluatieperiode. Het team heeft uitdagingen op het gebied van klimaatadaptatie geïdentificeerd en daar inzet aan gekoppeld. Het algemene beeld is dat op logische onderwerpen is gefocust en dat nuttige activiteiten zijn ondernomen.

De komende jaren staat de provincie Zuid-Holland voor de uitdaging om klimaatadaptatie nog steviger te verankeren in het beleid en handelen en te borgen dat de inspanningen daadwerkelijk bijdragen aan de ambitie om in 2050 klimaatbestendig te zijn. Wij doen de volgende aanbevelingen:

- Vergroot de urgentie door zowel de noodzaak als de kansen van klimaatadaptatie beter in beeld te brengen.
- Zet in op integrale (in plaats van sectorale) sturing en het maken van ruimtelijke keuzes.
- Continueer een vorm van programma/opgavesturing, zodat klimaatadaptatie verder kan worden verankerd in beleid en handelen.
- Blijf inzetten op goede samenwerking met externe stakeholders en zoeken naar de toegevoegde waarde die de provincie Zuid-Holland kan bieden op het gebied van klimaatadaptatie.

Inhoud

1. Inleiding	5	4.2. Kwetsbaarheden in beeld	18
1.1. Achtergrond evaluatie	5	4.3. Strategie en Provinciale Uitvoeringsagenda	20
1.2. Doel evaluatie	5	4.4. Reguleren en borgen	21
1.3. Analyse kader en scope evaluatie	6		23
1.4. Onderzoeksaanpak	7	4.5. Meekoppelkansen benutten	23
1.5. Leeswijzer	7	4.6. Stimuleren en faciliteren	25
2. Concernopgave en beleidsdoel 7.3	9	4.7. Voorbereiden op calamiteiten	28
2.1. Klimaatadaptatie	9	5. Conclusies en aanbevelingen	30
2.2. Concernopgave klimaatadaptatie	9	5.1. Conclusies doeltreffendheid	30
2.3. Beleidsdoel 7.3	10	5.2. Conclusies doelmatigheid	32
3. Bevindingen op organisatieniveau	11	5.3. Aanbevelingen	33
3.1. Programmteam Adaptieve Delta	11	Bijlage 1. Overzicht producten	35
3.2. Bewustzijn binnen de organisatie	13	Bijlage 2. Overzicht respondenten	38
3.3. Verbinding en samenwerking	15	Bijlage 3. Overzicht gesprekspartners	39
4. Bevindingen op inspanningsniveau	17		
4.1. Invulling aan de DPRA-stappen	17		

1. Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de achtergrond van de evaluatie (paragraaf 1.1), het doel (paragraaf 1.2) en de scope van de evaluatie (paragraaf 1.3) en de onderzoeks aanpak (paragraaf 1.4). We sluiten het hoofdstuk af met een leeswijzer (paragraaf 1.5).

1.1. Achtergrond evaluatie

In 2016 heeft de provincie Zuid-Holland een ambtelijke verkenning uitgevoerd naar de rol die de provincie kan nemen op het gebied van klimaatadaptatie. De verkenning vormde de basis voor de concernopgave klimaatadaptatie. Deze concernopgave bevat de ambitie, de opdracht en het plan van aanpak voor de provincie Zuid-Holland op het gebied van klimaatadaptatie. In 2017 is de provincie Zuid-Holland begonnen met het programma 'Weerkrachtig Zuid-Holland' om klimaatadaptatie in Zuid-Holland te versnellen.

Dit programma heeft geleid tot een Klimaatadaptatiestrategie genaamd 'Weerkrachtig Zuid-Holland'¹ in 2019 en een Provinciale Uitvoeringsagenda genaamd 'Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van Zuid-Holland'² in 2021. Het doel van de Klimaatadaptatiestrategie is om klimaatadaptatie meer onder de aandacht te brengen, zowel binnen als buiten de provincie Zuid-Holland. De Provinciale Uitvoeringsagenda is gericht op het klimaatbestendig

¹ provincie Zuid-Holland (2019). *Weerkrachtig Zuid-Holland: voorbereid op weerextremen en bodemdaling. Klimaatstrategie provincie Zuid-Holland.*

² provincie Zuid-Holland (2021). *Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van Zuid-Holland. Provinciale Uitvoeringsagenda klimaatadaptatie 2021-2023.*

maken van Zuid-Holland binnen provincie Zuid-Holland zelf. De stappen in het nationale Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) spelen een centrale rol in zowel de Klimaatadaptatiestrategie als de Provinciale Uitvoeringsagenda.

1.2. Doel evaluatie

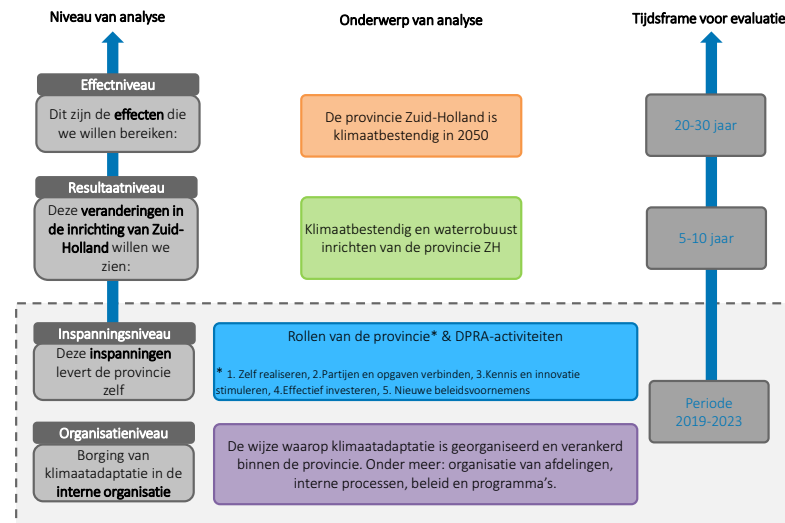
Het doel van deze evaluatie is inzicht geven in de doeltreffendheid en doelmatigheid van de concernopgave klimaatadaptatie en van beleidsdoel 7.3 van de provincie Zuid-Holland. Beleidsdoel 7.3 luidt als volgt: *Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering en bodemdaling.*³ Het beleidsdoel is de uitwerking van de ambitie van de provincie Zuid-Holland op het gebied van klimaatadaptatie. De ambitie (het einddoel) zoals genoemd in de concernopgave sluit aan bij het doel uit nationaal beleid, namelijk dat de provincie Zuid-Holland in 2050 klimaatbestendig is ingericht. Dit einddoel kan alleen worden bereikt als klimaatbestendig handelen is verankerd in het beleid en handelen van de provincie Zuid-Holland (tussendoel).

Met andere woorden: om inzicht te kunnen geven in de doeltreffendheid en doelmatigheid van de concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 is het van belang om eerst in beeld te brengen in welke mate de provincie Zuid-Holland klimaatbestendig handelen heeft verankerd in haar beleid en handelen. Daarbij wordt gekeken naar zowel de interne organisatie als de externgerichte inspanningen waar de provincie een bijdrage aan heeft geleverd. De uitkomsten worden gebruikt om aanbevelingen te doen hoe het klimaatbestendig handelen van de provincie Zuid-Holland verder kan worden versterkt.

³ Zie: [7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering en bodemdaling \(Beleidsdoel\) - Omgevingsbeleid provincie Zuid-Holland](#)

1.3. Analyse kader en scope evaluatie

In deze evaluatie kijken wij naar de borging van klimaatadaptatie in de interne organisatie (**het organisatieniveau**). Ook kijken we naar de inspanningen die door de provincie Zuid-Holland zijn geleverd in het kader van de Klimaatadaptatiestrategie en de Provinciale Uitvoeringsagenda (**het inspanningsniveau**). Het proces (de organisatie en de inspanningen) moet bijdragen aan veranderingen in de inrichting die de provincie klimaatbestendiger maken (**het resultaatniveau**). Deze veranderingen realiseert de provincie niet alleen, maar in samenwerking met partners als gemeenten, waterschappen, bedrijven en bewoners. Op de lange termijn moeten alle veranderingen samen optellen tot het gewenste effect, namelijk dat de provincie Zuid-Holland in 2050 klimaatbestendig is (**het effectniveau**). De wijze waarop het proces, de resultaten en effecten met elkaar samenhangen is weergegeven in het onderstaande figuur.

Figuur 1. Samenhang proces (organisatie en inspanningen), resultaten en effecten.

In deze evaluatie staat centraal in welke mate de provincie Zuid-Holland doeltreffend en doelmatig is in het realiseren van de concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3. Dat betekent dat we in beeld hebben gebracht in welke mate de provincie Zuid-Holland op doeltreffende en doelmatige wijze klimaatadaptatie heeft verankerd in de interne organisatie (het organisatieniveau) en inspanningen heeft verricht in het kader van de Klimaatadaptatiestrategie en de Provinciale Uitvoeringsagenda (het inspanningsniveau).

In deze evaluatie is ook gekeken naar de resultaten en effecten van deze inspanningen. We merken daarbij wel op dat het te complex is en te ver voert voor deze evaluatie om causale uitspraken te doen. Resultaten en effecten zijn afhankelijk van veel verschillende, onderling samenhangende factoren en bovendien vaak pas op langere termijn zichtbaar (zie figuur 1). Tegelijkertijd kunnen we de inspanningen van de provincie niet los van de resultaten en effecten zien. De inspanningen moeten daar immers aan bijdragen. We schetsen daarom in deze evaluatie op hoofdlijnen of aannemelijk is dat de inspanningen van de provincie bijdragen aan de beoogde resultaten en effecten.

De ambitie om in 2050 klimaatbestendig te zijn realiseert de provincie Zuid-Holland niet alleen. Voor klimaatadaptatieve aanpassingen in de inrichting van Zuid-Holland werkt de provincie samen met medeoverheden, private partijen en kennisinstellingen. De (doeltreffend- en doelmatigheid van de) activiteiten en resultaten van externe partijen is echter geen onderdeel van dit onderzoek. De waardering van deze partijen over de inspanningen van de provincie Zuid-Holland op het gebied van klimaatadaptatie is wel onderdeel van dit onderzoek.

1.4. Onderzoeksaanpak

We hebben verschillende onderzoeksmethoden ingezet om inzicht te krijgen in de doeltreffendheid en doelmatigheid van beleidsdoel 7.3 en van de concernopgave klimaatadaptatie van de provincie Zuid-Holland:

- **Documentanalyse.** We hebben relevante bronnen en documenten bestudeerd en geanalyseerd. Denk hierbij aan de concernopgave klimaatadaptatie, de Klimaatadaptatiestrategie en de Provinciale Uitvoeringsagenda. Hieruit hebben we onder andere informatie gehaald over de inspanningen die de provincie Zuid-Holland heeft geleverd op het gebied van klimaatadaptatie. Ook hebben wij op basis hiervan een overzicht verkregen van de producten die de provincie Zuid-Holland heeft ontwikkeld of geïnitieerd op het terrein van klimaatadaptatie (zie bijlage 1).
- **Stakeholderanalyse.** Voorafgaand aan de schriftelijke uitvraag en de (groeps-)gesprekken hebben we een analyse gemaakt van de relevante interne en externe stakeholders voor deze evaluatie.
- **Schriftelijke uitvraag.** We hebben een schriftelijke uitvraag intern onder betrokkenen binnen de provincie Zuid-Holland uitgezet (op verschillende niveaus: medewerkers en managers, beleid en uitvoering). De schriftelijke uitvraag is door 53 medewerkers en managers ingevuld. In bijlage 2 geven wij een overzicht van de respondenten. Aan de hand van een aantal open vragen hebben de respondenten gereflecteerd op de verankering van klimaatadaptatie in de interne organisatie en de inspanningen die zijn verricht in het kader van de Klimaatadaptatiestrategie en de Provinciale Uitvoeringsagenda.
- **Interne (groeps-)gesprekken.** Vervolgens hebben we zeventien semigestructureerde (groeps-)gesprekken binnen de provincie Zuid-Holland gevoerd. We hebben gesproken met managers en medewerkers van betrokken afdelingen en teams, vanuit zowel beleid als uitvoering. In

bijlage 3 geven wij een overzicht van de (interne) gesprekspartners. In deze gesprekken hebben we de informatie uit de documentanalyse en de schriftelijke uitvraag verdiept en getoetst. Ook zijn we ingegaan op de verhouding tussen papier en praktijk en op de mate waarin de inspanningen logisch samenhangen met de resultaten en effecten die de provincie Zuid-Holland beoogt. De hoofdstukken 3 en 4 bevatten de beelden van de interne gesprekspartners.

- **Externe (groeps-)gesprekken.** Ten slotte hebben we twaalf semigestructureerde (groeps-)gesprekken met externe stakeholders gevoerd. Denk hierbij aan drinkwaterbedrijven, waterschappen, gemeenten en veiligheidsregio's. In bijlage 3 geven wij een overzicht van de (externe) gesprekspartners. In deze gesprekken hebben we de percepties van deze externe partijen opgehaald ten aanzien van de inspanningen die de provincie Zuid-Holland heeft geleverd op het gebied van klimaatadaptatie. Ook zijn we ingegaan op mogelijke kansen en uitdagingen voor de toekomst. Hoofdstuk 4 bevat de beelden van de externe gesprekspartners.

1.5. Leeswijzer

In dit rapport beschrijven we allereerst kort het doel en de inhoud van de concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendig Zuid-Holland (hoofdstuk 2). Vervolgens gaan we in op de bevindingen op organisatieniveau (hoofdstuk 3) en de bevindingen op inspanningsniveau (hoofdstuk 4). We sluiten het rapport af met onze conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 5). In de bijlagen hebben wij verscheidene overzichten opgenomen: van de ontwikkelde of geïnitieerde producten op het terrein van klimaatadaptatie (bijlage 1), van de respondenten op de schriftelijke uitvraag (bijlage 2) en van de interne en externe gesprekspartners (bijlage 3).

In hoofdstuk 3 en 4 maken wij in de onderbouwing per bevinding onderscheid in *feiten* en *percepties*. We geven tevens weer of de percepties afkomstig zijn van: 1. Het programmateam Adaptieve Delta, 2. Betrokken afdelingen of 3. Externe partijen. Aangezien hoofdstuk 3 de bevindingen op organisatieniveau bevat, gaan we in dit hoofdstuk alleen in op de percepties van het programmateam Adaptieve Delta en betrokken afdelingen. In hoofdstuk 4 worden tevens de percepties van externe partijen beschreven.

Wij hanteren de begrippen ‘de meeste’, ‘enkele’ of ‘één’ om een indicatie te geven van hoeveel gesprekspartners een specifieke perceptie hebben genoemd. Gezien de semigestructureerde opzet van de (groeps-)gesprekken is het niet mogelijk om de percepties verder te kwantificeren. Daarnaast willen wij ervoor waken dat we de suggestie wekken dat de gesprekspartners de perceptie van hun gehele afdeling of externe partij representeren. Wij geven een indicatie weer van de sterkte van de signalen die we hebben opgevangen, en waar mogelijk ook vanuit welke afdeling(en) of externe partij(en). We kunnen echter niet aangeven in welke mate deze perceptie geldt voor de gehele afdeling(en) of externe partij(en).

Tot slot is relevant om aan te geven dat de organisatiestructuur van provincie Zuid-Holland recent is veranderd. In dit rapport hanteren wij echter nog de benamingen uit de oude structuur (met afdelingen en teams), aangezien dit de structuur was die gold voor het grootste deel van de evaluatieperiode.

2. Concernopgave en beleidsdoel 7.3

In dit hoofdstuk staan we allereerst kort stil bij wat klimaatadaptatie betekent (paragraaf 2.1). Vervolgens beschrijven we kort het doel en de inhoud van de concernopgave klimaatadaptatie (paragraaf 2.2) en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendig Zuid-Holland (paragraaf 2.3).

2.1. Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie betekent dat we ons aanpassen aan de veranderingen in het klimaat, zoals het stijgen van de zeespiegel en het toenemen van extreme weersomstandigheden. Het doel van klimaatadaptatie is om onze samenleving en onze omgeving beter bestand te maken tegen deze veranderingen, zodat we de schade kunnen beperken en ons kunnen aanpassen aan een nieuw klimaat. Dit kan bijvoorbeeld door het bouwen van dijken en het aanleggen van groene daken en tuinen om wateroverlast te voorkomen, maar ook door het kiezen van gewassen die beter bestand zijn tegen droogte of het aanpassen van onze manier van bouwen en wonen om hittegolven beter te kunnen doorstaan.

Klimaatadaptatie is een opgave die raakt aan tal van verschillende beleidsterreinen en sectoren en daar ook dwars doorheen loopt. Het is een opgave die bij alle overheden speelt. Elk met zijn eigen rol en verantwoordelijkheid.

2.2. Concernopgave klimaatadaptatie

De concernopgave klimaatadaptatie bevat de ambitie en opdracht voor de provincie Zuid-Holland op het gebied van klimaatadaptatie. Ook bevat het een plan van aanpak en uitwerking van de organisatie voor het uitvoeren van de opgave. De basis voor de concernopgave is een ambtelijke verkenning uit 2016 van de provincie naar de rol die zij kan nemen bij vier onderwerpen waar klimaatverandering grote gevolgen heeft én naar de thema's waar zij haar zwaartepunt voor het beleid op kan richten.

De ambitie van de concernopgave is dat in 2050 Zuid-Holland een hoogwaardig leef- en vestigingsklimaat biedt dat in staat is klimatologische piekscenario's (neerslag, hitte, droogte) en bodemdaling op te vangen én Zuid-Holland wereldwijd expert-regio is in het omgaan met klimaateffecten en bodemdaling. De strategische doelen zijn daarbij:

- Zuid-Holland ondervindt geen of weinig schade als weerextremen zich voordoen.
- De samenleving en economie blijven functioneren op de momenten dat weerextremen zich voordoen.
- De leefomgeving in Zuid-Holland blijft aantrekkelijk en veilig als weerextremen zich voordoen.
- In Zuid-Holland zijn innovatieve oplossingen en handelingsperspectieven ontwikkeld voor het omgaan met weerextremen en bodemdaling.

2.3. Beleidsdoel 7.3

Beleidsdoelen geven aan wat de provincie wil bereiken. De beleidsdoelen zijn een uitwerking van de ambities en komen voort uit de begroting. Beleidsdoel 7.3 heeft betrekking op klimaatadaptatie en luidt als volgt: *Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering en bodemdaling.*⁴

Daarbij is de volgende omschrijving meegegeven: De effecten van klimaatverandering (weersextremen, zeespiegelstijging) en bodemdaling hebben impact op de gezondheid en veiligheid van onze inwoners, de robuustheid van onze natuur, gebouwen en infrastructuur en aantrekkingskracht voor nieuwe investeringen (concurrentiekracht/-vestigingsklimaat).

Om ervoor te zorgen dat in Zuid-Holland onze inwoners, bedrijven en investeringen gezond en veilig blijven, moeten we onze omgeving, ons beleid en ons handelen aanpassen aan de nieuwe omstandigheden. Dit betreft alle beleidsvelden van de provincie.

⁴ Zie: [7-3 Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering en bodemdaling \(Beleidsdoel\) - Omgevingsbeleid provincie Zuid-Holland.](#)

3. Bevindingen op organisatieniveau

In dit hoofdstuk gaan we in op de bevindingen op organisatieniveau: borging van klimaatadaptatie in de interne organisatie. Het gaat daarbij om de wijze waarop klimaatadaptatie is georganiseerd en verankerd binnen de provincie-organisatie. We gaan achtereenvolgens in op het programmteam Adaptieve Delta (paragraaf 3.1), het bewustzijn van de urgentie van het vraagstuk binnen de organisatie (paragraaf 3.2) en de verbinding en samenwerking op het gebied van klimaatadaptatie (paragraaf 3.3).

3.1. Programmteam Adaptieve Delta

Er is in 2017 een programmteam Adaptieve Delta opgezet, gevuld met medewerkers vanuit verschillende afdelingen. Er is over het geheel genomen veel waardering voor de inzet van het team en de resultaten van die inzet. De keuze voor een programmteam en omvang van het team lijken passend bij de opdrachten die zijn meegegeven in de concernopgave. Met name met afdelingen die ook in het programmteam zijn vertegenwoordigd is een sterke verbinding. Afdelingen/teams die wat verder afstaan van het onderwerp klimaatadaptatie zijn minder sterk vertegenwoordigd en daarmee is over het algemeen ook een minder sterke verbinding.

Feiten

Het programmteam is in de loop van 2017 opgezet en loopt tot eind 2023, conform de afspraken die in de statenperiode 2020-2023 zijn gemaakt. Hierna wordt het programmteam beëindigd en is het aan de nieuwe Staten en aan een nieuw College van Gedeputeerde Staten om keuzes te maken ten aanzien van de inzet op klimaatadaptatie(beleid). Op 15 maart 2023 vonden de verkiezingen voor de Provinciale Staten plaats en op het moment van deze evaluatie (mei 2023) vindt de provinciale formatie nog plaats.

De bezetting van het programmteam (in FTE) is weergegeven in tabel 1. De bezetting varieerde tussen de 9,6 en 5,7 FTE. Op dit moment is de bezetting 7 FTE.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Aantal FTE	9,5	9,6	6,9	5,7	7	7

Tabel 1. Overzicht bezetting programmteam in FTE in de periode 2018-2022.

Het team wordt gevormd door medewerkers vanuit verschillende afdelingen, met een kern van medewerkers vanuit de afdeling Water en Groen en de afdeling Ruimte, Wonen en Bodem. De inzet van de verschillende afdelingen wisselde de afgelopen jaren. Dit had onder mee te maken met het geleidelijk verschuiven van de focus binnen het programma op de verschillende thema's, waarvoor andere expertise vanuit de organisatie nodig was.

In tabel 2 staat een overzicht opgenomen van de begrote lasten voor beleidsdoel 7.3 in de periode 2019-2024.

Beleidsdoel 7.3 (x €1.000)	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Begrote lasten	n.v.t.	1.198	1.604	1.377	1.846	0
Gerealiseerde lasten	n.v.t.	730	1.229	1.644	n/a	0

Tabel 2. Overzicht begrote en gerealiseerde lasten beleidsdoel 7.3.⁵

Voor beleidsdoel 7.3 zijn tot en met 2023 lasten begroot. In de periode tot en met 2018 zijn geen lasten begroot. Hierover staat in de begroting aangegeven: *“In deze verkennende fase zijn nog geen grote financiële consequenties of investeringen voorzien. Proceskosten en werkbudget t.b.v. het provinciale programmteam en bijvoorbeeld de uitvoering van stresstesten kunnen worden gedekt uit de reguliere middelen die beschikbaar zijn t.b.v. uitvoering van het Deltaprogramma.”* Tot en met 2019 was klimaatadaptatie in de provinciale begroting onderdeel van het hoofdstuk Water. Na de collegeverkiezingen begin 2020 kreeg klimaatadaptatie een eigen paragraaf, in de vorm van beleidsdoel 7.3.

Conform de concernopgave heeft het programmteam zich in de eerste fase gericht op het ontwikkelen van een Klimaatadaptatiestrategie voor Zuid-Holland in een gezamenlijk proces met zowel interne als externe partijen. Eind 2018 is de Klimaatadaptatiestrategie Zuid-Holland 2020 verschenen. De strategie geeft aan langs welke lijnen en in welke rol de provincie invulling geeft aan afspraken uit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. In hoofdstuk 4 gaan we verder in op de wijze waarop hieraan invulling is gegeven door het programmteam (bevindingen op inspanningsniveau).

⁵ Zie: [Home | Portal Begroting Zuid-Holland \(begrotingzuidholland.nl\)](https://www.zuid-holland.nl/portal/begroting-zuid-holland).

Percepties programmteam

Leden van het programmteam zien de gemêleerde samenstelling als kracht van het team. Het gaat dan om verschillende achtergronden, expertisegebieden en ervaringen. Volgens teamleden is daardoor veel kennis binnen het team over de raakvlakken tussen klimaatadaptatie en andere beleidsgebieden, zoals water, bodem en ruimte.

Hierbij wordt door verschillend teamleden echter ook opgemerkt dat de kern van het team bestaat uit medewerkers vanuit de afdelingen Water en Groen en Ruimte, Wonen en Bodem. Zij geven aan dat het goed is om de deskundigheid binnen het team verder aan te vullen vanuit een aantal andere vakgebieden. Specifiek worden daarbij genoemd: groen, natuur, bereikbaarheid, erfgoed, economie en energie.

De leden van het programmteam oordelen positief over de samenwerking binnen het programmteam. Veel teamleden benoemen de inzet en gedrevenheid van het team.

Percepties betrokken afdelingen

De meeste managers en medewerkers spreken veel waardering uit voor het programmteam. Er is waardering voor de expertise die binnen het team aanwezig is en de inspanningen die het team heeft gepleegd om klimaatadaptatie binnen de organisatie en beleid te verankeren.

Vrijwel alle gesprekspartners gaven aan dat een doorsnijdend team een logische en goede keuze is geweest, omdat klimaatadaptatie raakt aan veel verschillende beleidsopgaven. Ook vinden gesprekspartners de omvang van het programmteam passend voor de taken die zijn uitgevoerd. Daarbij is regelmatig de vergelijking getrokken met programmteam circulair (vergelijkbare omvang)

en het programmteam energietransitie (groter team, want ook een groter takenpakket met meer budget).

Op basis van de gesprekken met medewerkers en managers ontstaat het beeld dat het team - bijna vanzelfsprekend - goede contacten onderhoudt met de afdelingen waaruit mensen zijn afgevaardigd en dat dit verschilt van afdelingen waarmee er een minder directe relatie is.

Enkele medewerkers en managers gaven aan dat voor hen het programmteam weinig zichtbaar is geweest en/of spraken de wens uit dat het programmteam zich (meer) proactief opstelt. Het gaat hierbij om afdelingen/teams die wat verder afstaan van het onderwerp klimaatadaptatie en van het programmteam. De verwachting die bij hen leeft is dat vanuit het programmteam actiever op hen wordt afgestapt om mee te denken over de wijze waarop klimaatadaptatie binnen hun afdeling/het team kan worden meegenomen in beleid en over welke meekoppelkansen er zijn met andere afdelingen/teams.

3.2. Bewustzijn binnen de organisatie

Het bewustzijn binnen de organisatie over het (belang van) het onderwerp klimaatadaptatie is in de afgelopen jaren gegroeid. Het programmteam heeft zich daarvoor ingespannen en dat is in zowel gesprekken met medewerkers als in een aantal beleidstukken en/of producten terug te zien. De mate waarin de doelstellingen en invulling van klimaatadaptatiebeleid bekend zijn en aandacht krijgen verschilt: dit is met name sterk bij afdelingen/teams waar het onderwerp logisch of duidelijk in het verlengde van de opgaven ligt en bij afdelingen/teams die goed contact hebben met het programmteam. Denk bijvoorbeeld aan de afdelingen Ruimte, Wonen en Bodem en (alhoewel in mindere mate) Water en Groen.

Feiten

Het programmteam heeft in de afgelopen jaren verschillende activiteiten ondernomen specifiek gericht op het vergroten van het bewustzijn, zoals bijeenkomsten, presentaties en kaartmateriaal. Er is in 2018 en begin 2019 een interne roadshow georganiseerd waarbij het programmteam bij verschillende betrokken afdelingen, bureaus en teams een presentatie heeft gegeven over het omgaan met klimaatverandering en bodemdaling. De presentatie is steeds aangepast aan de betreffende afdeling.

Daarnaast dragen ook de meer externgerichte activiteiten bij aan bewustwording. Zo heeft het programmteam een monitor klimaatadaptatie laten ontwikkelen om de voortgang van de opgave klimaatadaptatie te volgen. Om in kaart te brengen voor welke effecten van klimaatverandering de provincie kwetsbaar is, heeft de provincie stresstesten uitgevoerd (of laten uitvoeren) en zijn kwetsbaarheden in de bebouwde omgeving voor heel Zuid-Holland modelmatig doorgerekend en in kaart gebracht in de Provinciale Klimaatatlassen.

Overigens is het goed om hierbij op te merken dat klimaatadaptatie de afgelopen tijd sowieso meer aandacht krijgt in de media en het publieke debat, mede ingegeven door rampen (bijvoorbeeld de wateroverlast in Zuid-Limburg in 2021) en incidenten. Dit draagt ook bij aan het bewustzijn binnen de organisatie over het onderwerp klimaatadaptatie.

Percepties programmteam

De leden van het programmteam geven aan dat het bewustzijn en de kennis over klimaatadaptatie nog niet voldoende verankerd is in de organisatie. Er zijn volgens het programmteam belangrijke stappen gezet, maar de leden zien ook nog veel ruimte voor het verder vergroten van het bewustzijn over klimaatadaptatie. Met name bij afdelingen en teams waar vanuit het programmteam nog minder of geen (directe) verbindingen zijn, liggen volgens teamleden nog veel kansen. Genoemde voorbeelden van dergelijke afdelingen en

teams zijn de afdeling Samenleving en Economie, Facilitaire Zaken en de afdeling Financiële en Juridische Zaken. Bij de afdelingen en teams waar het bewustzijn en de kennis over klimaatadaptatie beter is verankerd zien de leden van het programmteam dat klimaatadaptatie concreet terugkomt in projecten of besluiten. Hier is minder begeleiding en inhoudelijke deskundigheid nodig vanuit het programmteam dan bij afdelingen en teams waarbij de verankering nog onvoldoende is.

Percepties betrokken afdelingen

Alle gesprekspartners geven aan dat binnen de organisatie het bewustzijn over (het belang van) het onderwerp klimaatadaptatie is toegenomen. Dat blijkt volgens hen onder meer uit het feit dat ze ermee bekend zijn en aandacht aan geven in hun eigen werk, dat ze collega's het zien meenemen in hun werk, en/of dat ze het terug zien komen in beleidstukken of concrete beleidsproducten (zoals de Omgevingsvisie). Velen benoemen en waarderen de bijdrage van het programmteam aan deze ontwikkeling. De meeste gesprekspartners geven als voorbeeld de interne roadshow die het programmteam heeft georganiseerd. Daarnaast geven gesprekspartners aan dat het programmteam heeft bijgedragen aan het bewustzijn binnen de organisatie door bijeenkomsten te organiseren over klimaatadaptatie en relevante data toegankelijk te maken (in de vorm van hittekaarten, overstromingskaarten, gis-tools, et cetera).

Tegelijkertijd is het volgens de meeste gesprekspartners, zowel medewerkers als managers, belangrijk om het bewustzijn over klimaatadaptatie (beleid) verder te verankeren. Veel gesprekspartners geven aan dat het bewustzijn met name sterk is bij afdelingen/teams waar het onderwerp logisch of duidelijk in het verlengde van de opgaven ligt. Vaak worden dan genoemd de afdelingen Water en Groen en Ruimte, Wonen en Bodem. Minder vanzelfsprekend is dit bij sommige andere afdelingen/teams. Volgens gesprekspartners is bij die afdelingen/teams het bewustzijn over het algemeen ook toegenomen, maar is het nog minder

vanzelfsprekend een integraal onderdeel van hun opgaven en valt het daardoor sneller van de radar.

Volgens de meeste gesprekspartners blijft het belangrijk om continu aandacht te vragen voor klimaatadaptatie. Regelmatig is de zorg geuit dat klimaatadaptatie naar de achtergrond verschuift of versnipperd raakt zonder het programmteam/ander doorsnijdend gremium. De meeste gesprekspartners benoemen hiervoor onderstaande redenen.

- Klimaatadaptatie wordt volgens gesprekspartners vaak nog gezien als iets extra's of als iets dat hen in de weg staat, in plaats van als integraal onderdeel van de eigen opgaven. Er wordt minder eigenaarschap over gevoeld en men is daardoor minder snel bereid hier extra middelen voor vrij te maken of om klimaatadaptatie gelijk te stellen aan andere opgaven.
- Gesprekspartners geven ook aan dat klimaatadaptatie het risico loopt sneller naar de achtergrond te verschuiven doordat concrete, specifieke normen nog ontbreken. Hierdoor is het onvoldoende helder wanneer klimaatadaptatie voldoende wordt meegenomen en kan bijvoorbeeld niet (juridisch) worden afgedwongen dat aan bepaalde normen of criteria wordt voldaan.
- Tot slot noemen veel gesprekspartners de ruimtelijke puzzel, waarin de provincie Zuid-Holland (en gemeenten) voor meerdere grote, complexe opgaven staan in de beperkte beschikbare openbare ruimte. Het gaat dan om opgaven op het gebied van verstedelijking, klimaat, natuur, waterbeheer en landbouw. In de hoeveelheid en complexiteit van deze opgaven loopt klimaatadaptatie volgens gesprekspartners het risico naar de achtergrond te verschuiven, omdat de effecten pas op langere termijn voelbaar zijn (en harde normen of criteria op dit moment ontbreken).

- Er is volgens een aantal gesprekspartners ook onvoldoende inzicht in de maatschappelijke kosten en baten op de langere termijn van keuzes die nu worden gemaakt binnen deze ruimtelijke puzzel, specifiek met betrekking tot het (al dan niet) treffen van klimaatadaptieve maatregelen.

3.3. Verbinding en samenwerking

Vanuit het programmteam is verbinding gelegd met verschillende afdelingen/teams binnen de organisatie (onder meer informatieverschaffing, meedenken over verankering klimaatadaptatie in beleid). Op sommige onderwerpen is actief samengewerkt. Het programmteam vervulde een aanjagende functie voor veel verbindingen en samenwerkingen. Er liggen nog kansen voor verdere versteviging van verbinding en samenwerking. Bijvoorbeeld tussen het programmteam en enkele afdelingen/teams waar nog minder contact mee is. Ook liggen er kansen in het verder verbinden van afdelingen en teams onderling op onderwerpen waar ze samen vanuit hun eigen opgaven invulling kunnen geven aan klimaatadaptatie.

Feiten

Binnen de organisatie is meer verbinding ontstaan rondom klimaatadaptatie. Er zijn verschillende voorbeelden van samenwerking en producten waaruit dit blijkt. Kenmerkend voor deze voorbeelden is dat het programmteam vaak inzet op het benutten van meekoppelkansen. Voorbeelden hiervan zijn verder uitgewerkt in paragraaf 4.5.

Bij de totstandkoming van interne en externgerichte producten speelde het programmteam een aanjagende en vaak ook een trekkende rol. Bijvoorbeeld bij het opnemen van klimaatadaptatie in de Omgevingsvisie en -verordening en bij het Convenant Klimaatadaptief bouwen. Voor het realiseren van deze producten

werkte het programmteam samen met medewerkers uit verschillende afdelingen.

Percepties programmteam

Leden van het programmteam zien de opgezette samenwerkingen en de verbindingen binnen de organisatie op het gebied van klimaatadaptatie als een belangrijk en waardevol resultaat.

Als aandachtspunt richting de toekomst wordt door enkele leden genoemd dat het belangrijk is te blijven zoeken naar een goede invulling van de verbindende rol van het programmteam. Er zijn verschillende suggesties gedaan voor de toegevoegde waarde die het programmteam hierin kan (blijven) bieden: faciliteren kennisuitwisseling, verbinden van opgaven en specifieke producten, advies en communicatie over klimaatadaptatie.

Percepties betrokken afdelingen

Op basis van de gesprekken met medewerkers en managers ontstaat het beeld dat het programmteam - bijna vanzelfsprekend - goede contacten onderhoudt met de afdelingen waaruit mensen zijn afgevaardigd en dat dit verschilt van afdelingen waarmee er een minder directe relatie is.

Regelmatig is in gesprekken door zowel medewerkers als managers waardering geuit voor de verbindende en aanjagende rol van het programmteam. Men geeft dan onder meer aan dat het programmteam heeft meegedacht over de verankering van klimaatadaptatie binnen hun beleidsveld of heeft geholpen om in verbinding te komen met de juiste contactpersonen binnen andere afdelingen/teams van de organisatie. Er is ook een aantal gesprekspartners dat graag meer (proactieve) ondersteuning had gehad op dit vlak of die aangeven dat de verbinding/samenwerking sterker zou mogen. Zij geven bijvoorbeeld aan dat het hen had geholpen als het programmteam hen (nog) vaker had opgezocht.

Op enkele onderwerpen, zoals monumenten en archeologie, is het lastig om verbindingen met andere afdelingen en teams te leggen als het gaat om klimaatadaptatie. Het helpt dan als een afdeling of team een breed geformuleerde opdracht meekrijgt, die niet alleen vanuit het economische belang is ingestoken (zoals bijvoorbeeld het geval was bij 'het verduurzamen van bedrijventerreinen').

Een aantal medewerkers geeft aan dat niet helder is vanuit welke opgaven en door welke mensen binnen de organisatie allemaal aan klimaatadaptatie wordt gewerkt. Dit onderstreept wat hen betreft het belang van een doorsnijdend team/gremium dat hier wel inzicht in heeft en verbindingen kan faciliteren.

Een aantal medewerkers benadrukt het belang van bestuurlijke aandacht en een heldere opdracht met betrekking tot klimaatadaptatie. Dit helpt volgens hen in het (actief) opzoeken van samenwerkingen binnen de organisatie.

4. Bevindingen op inspanningsniveau

In dit hoofdstuk gaan we in op de bevindingen op inspanningsniveau. Het gaat daarbij om de inspanningen die door de provincie Zuid-Holland zijn geleverd in het kader van de Klimaatadaptatiestrategie en de Provinciale Uitvoeringsagenda. We gaan allereerst in op wijze waarop de provincie Zuid-Holland richting heeft gegeven aan de verrichte inspanningen, namelijk volgens de stappen in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (paragraaf 4.1). Vervolgens gebruiken wij deze DPRA-stappen als kapstok om de inspanningen van de provincie Zuid-Holland nader uit te werken (paragraaf 4.2 tot en met 4.7).

4.1. Invulling aan de DPRA-stappen

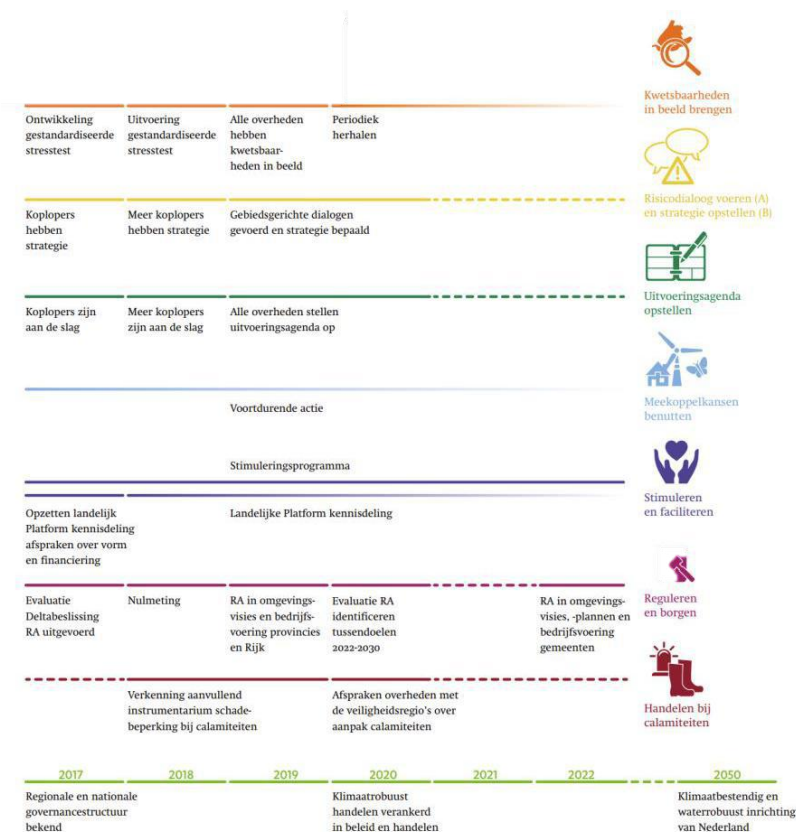
Het programmateam Adaptieve Delta heeft inspanningen verricht op het terrein van klimaatadaptatie en bodemdaling volgens de afgesproken stappen in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). De daadwerkelijke uitvoering van de ambities op het terrein van klimaatadaptatie komt tot uiting in de vijf rollen die zijn gedefinieerd voor de provincie Zuid-Holland.

Feiten

De provincie Zuid-Holland heeft zich in 2017 gezamenlijk met andere overheden gecommitteerd aan de uitvoering van de DPRA om uiterlijk in 2050

klimaatbestendig en waterrobuust te zijn ingericht. De DPRA-aanpak bestaat uit zeven ambities, waaraan alle overheden uiterlijk in 2023 invulling moeten geven.

Onderstaande figuur toont de zeven ambities in de DPRA-aanpak.

Figuur 2. De zeven ambities in de DPRA-aanpak.

Zoals al genoemd stelt het college van Gedeputeerde Staten sinds 2017 met het programma 'Weerkrachtig Zuid-Holland' menskracht en middelen beschikbaar om zowel de organisatie van de provincie Zuid-Holland als de externe partners te helpen aan deze zeven ambities voor 2023 invulling te geven. De activiteiten die door het programma uitgevoerd worden en het daarvoor beschikbaar gestelde programmabudget worden jaarlijks in de provinciale begroting opgenomen onder beleidsdoel 7.3.

Percepties programmateam

De leden van het programmateam geven aan dat de DPRA-stappen leidend zijn voor de verrichte inspanningen op het terrein van klimaatadaptatie, zoals het ontwikkelen van beleid, kennis, tools en netwerken. Middels deze inspanningen beoogt het programmateam de uitvoeringskracht van zowel de interne organisatie als de externe partners te vergroten en te versnellen. De DPRA-stappen geven hierbij richting aan deze versnelling, op alle inhoudelijke thema's en ambities.

Volgens de leden van het programmateam neemt de provincie Zuid-Holland momenteel vijf rollen aan om daadwerkelijk uitvoering te geven aan klimaatadaptatie: 1. zelf kennis en innovatie stimuleren, 2. zelf realiseren, 3. zelf partijen en opgaven verbinden, 4. zelf effectief investeren en 5. zelf nieuw beleid maken. De resultaten van de inspanningen die volgens de DPRA-stappen zijn verricht helpen bij de uitvoering via (één of meerdere van) deze vijf rollen.

Percepties betrokken afdelingen

In de gesprekken komt naar voren dat de meeste medewerkers van betrokken afdelingen binnen de provincie Zuid-Holland niet op de hoogte zijn van de (ambities in de) DPRA waaraan de provincie Zuid-Holland zich heeft gecommitteerd. Deze gesprekspartners benoemen echter ook dat zij weinig waarde zien in het kennen van (alle) overkoepelende ambities en afspraken. Zij richten zich liever op de specifieke ambities en rollen die voor hun afdeling van

toepassing zijn. Enkele gesprekspartners (van afdelingen waarvoor dit van belang is) weten wel te benoemen dat het in het kader van klimaatadaptatie belangrijk is dat de provincie Zuid-Holland zich richt op het in beeld brengen van kwetsbaarheden of het benutten van meekoppelkansen.

Percepties externe partijen

De meeste externe partijen geven aan dat zij op de hoogte zijn van de DPRA en inspanningen verrichten die samenhangen met de afgesproken stappen in de DPRA, onder andere via de DPRA-werkregio's. De DPRA-werkregio's zijn het aanspreekpunt voor de provincie Zuid-Holland voor de uitvoering van de stappen in de DPRA. De specifieke focus (en samenstelling) verschilt echter per werkregio. Dit wordt door de DPRA-werkregio's als erg prettig ervaren, aangezien hierdoor maatwerk geleverd kan worden. Dit sluit aan bij de grote diversiteit in uitdagingen waar elke omgeving mee kampt. De DPRA-werkregio's merken op dat zij soms te klein zijn voor het (succesvol) uitvoeren van sommige stappen in de DPRA.

Kwetsbaarheden
in beeld brengen

4.2. Kwetsbaarheden in beeld

De provincie Zuid-Holland heeft inspanningen geleverd om kwetsbaarheden in beeld te brengen, bijvoorbeeld door middel van stresstesten en de Provinciale Klimaatlassen. Momenteel zet de provincie Zuid-Holland zich ook in om kwetsbaarheden in kaart te brengen voor sectoren die verder af staan van het thema klimaatadaptatie. Er valt nog winst te behalen door het inzichtelijke maken van de effectiviteit van het beleid op de kwetsbaarheden op de lange termijn.

Feiten

Om in kaart te brengen voor welke effecten van klimaatverandering de provincie kwetsbaar is, heeft de provincie Zuid-Holland stresstesten uitgevoerd (of laten uitvoeren). Denk hierbij aan stresstesten voor bestaande bebouwing, provinciale weginfrastructuur en bereikbaarheid, het regionale en stedelijke watersysteem, natuurtypen in Zuid-Holland, grootschalige wateroverlast en erfgoed. Inmiddels loopt er ook onderzoek naar de effecten van klimaatverandering op de belangrijkste economische sectoren van Zuid-Holland.

De kwetsbaarheden in de bebouwde omgeving, voor wateroverlast, hittestress en droogte voor heel Zuid-Holland zijn modelmatig doorgerekend en in kaart gebracht in de Provinciale Klimaatatlassen. Zoals al genoemd heeft het programmteam daarnaast een monitor klimaatadaptatie ontwikkeld om de voortgang van de concernopgave klimaatadaptatie te volgen.

Percepties programmteam

Enkele leden van het programmteam noemen de stresstesten en klimaatatlassen expliciet als nuttige producten, die tot stand zijn gekomen met behulp van de afdelingen Water en Groen en Ruimte, Wonen en Bodem. Eén lid van het programmteam merkt op dat bij steeds meer (ruimtelijke) plannen en gebiedsontwikkelingen inzichtelijk wordt gemaakt in hoeverre mogelijke risico's van klimaatverandering kunnen worden voorkomen en/of beperkt. Om klimaatadaptatie extern steviger te verankeren, is het echter nodig dat de deskundigheid van de provincie Zuid-Holland op het gebied van het voorkomen en/of beperken van mogelijke risico's van klimaatverandering wordt uitgebreid.

Percepties betrokken afdelingen

De stresstesten en de klimaatatlassen worden door de meeste medewerkers en managers van de betrokken afdelingen aangehaald als voorbeelden van best practices van de provincie op het terrein van klimaatadaptatie. Deze producten worden bijvoorbeeld binnen afdelingen als Ruimte, Wonen en Bodem,

Samenleving en Economie en het Programma Energietransitie gezien als nuttig en bruikbaar. De gesprekspartners geven aan dat de kwetsbaarheden hiermee in beeld zijn voor de klimaatthema's die ook in de DPRA worden genoemd. Hierbij benoemen enkele gesprekspartners echter ook dat nog winst te behalen valt voor thema's of sectoren die minder voor de hand liggen. Zo kunnen monumenten en erfgoed uitgebreider worden meegenomen in de stresstesten. Ook is een grotere rol voor klimaatrisico's en daaraan gerelateerde kwetsbaarheden in de visies van economische sectoren wenselijk.

Daarnaast benoemen enkele medewerkers en managers van de betrokken afdelingen dat er nog kansen liggen in het inzichtelijk maken van de (effecten en ontwikkeling van de) kwetsbaarheden op de lange termijn. Zo is door één gesprekspartner genoemd dat op basis van de stresstest naar het effect van bodemdaling op de infrastructuur (nog) geen sprake is van gedetailleerd inzicht in de effecten op de lange termijn. Deze manager merkt op dat er ook nog niet (voldoende) op wordt ingezet om dat wel in beeld te brengen, bijvoorbeeld door de stresstest te verfijnen.

Volgens enkele gesprekspartners, bijvoorbeeld vanuit de afdelingen Ruimte, Wonen en Bodem en Dienst Beheer Infrastructuur, is het voor een stevigere verankering van klimaatadaptatie bevorderlijk om niet alleen de kwetsbaarheden op de lange termijn inzichtelijk te maken, maar ook de effectiviteit van het beleid op deze kwetsbaarheden. Hierbij is het van belang om ook de effecten van het beleid op de maatschappelijke kosten inzichtelijk te maken. Volgens deze gesprekspartners betekent dit dat het essentieel is dat de provincie Zuid-Holland de uitwerkingen van de klimaatatlassen, middels stresstesten, en de monitor klimaatadaptatie voortzet.

Percepties externe partijen

De klimaatatlassen worden door enkele externe partijen aangehaald als voorbeelden van best practices van de provincie op het terrein van

klimaatadaptatie. Zo geven de DPRA-werkregio's aan dat de klimaatatlassen enorm hebben geholpen bij het meenemen van klimaatadaptatie in de gebiedsontwikkeling. Een gehoord kritisch signaal komt vanuit de gemeenten, die aankaarten dat zij liever eerder op de hoogte worden gesteld of worden betrokken bij stresstesten die de provincie Zuid-Holland uitvoert. Nu werden de gemeenten wel eens achteraf of via andere partijen op de hoogte gesteld, wat in een enkel signaal leidde tot tegenstrijdigheden tussen een gemeentelijke stresstest en een onderzoek geïnitieerd door de provincie Zuid-Holland.

Enkele gesprekspartners zien nog kansen voor de provincie Zuid-Holland in het monitoren van de effecten van de maatregelen op het gebied van klimaatadaptatie. Dit ligt aldus deze gesprekspartners nu voornamelijk op het bord van gemeenten. De provincie Zuid-Holland kan gemeenten hier meer in ondersteunen. Enkele (kleinere) gemeenten geven namelijk aan dat zij als gevolg van een beperkte capaciteit moeite hebben om deze taak zelf naar behoren op te pakken. Daarnaast is de provincie Zuid-Holland dankzij haar overkoepelende rol bij uitstek geschikt om ook de gemeente-overstijgende effecten inzichtelijk te maken.

4.3. Strategie en Provinciale Uitvoeringsagenda

Risicodialog voeren (A)
en strategie opstellen (B)

Uitvoeringsagenda
opstellen

De provincie Zuid-Holland heeft een strategie en een Provinciale Uitvoeringsagenda ontwikkeld om verdere richting te geven aan de inspanningen van de provincie Zuid-Holland op het terrein van klimaatadaptatie en bodemdaling. Over het algemeen zijn medewerkers van de betrokken afdelingen niet bekend met de strategie of Provinciale Uitvoeringsagenda, maar wel met de hierin beschreven uitdagingen die zij relevant achten voor hun eigen werkterrein. De provincie Zuid-Holland heeft

meegedacht met DPRA-werkregio's en gemeenten bij het opstellen van een eigen strategie en Provinciale Uitvoeringsagenda, maar het initiatief hiervoor lag bij de externe partijen zelf. Enkele externe partijen zien nog verbeterpunten in de mate van betrokkenheid van de provincie Zuid-Holland bij zowel het opstellen als uitvoeren van.

Feiten

Het programmteam Adaptieve Delta heeft de Klimaatadaptatiestrategie 2018 opgesteld. Deze strategie geeft aan langs welke lijnen en in welke rol de provincie invulling geeft aan afspraken uit de DPRA. De strategie is opgesteld om klimaatadaptatie zowel intern als extern meer onder de aandacht te brengen. Gebiedspartners zijn betrokken in de verkenningsperiode voorafgaand aan het opstellen van de Klimaatadaptatiestrategie, onder andere waterschappen, drinkwaterbedrijven en veiligheidsregio's.

Daarnaast heeft het programmteam de Provinciale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2021-2023 opgesteld. De Provinciale Uitvoeringsagenda beschrijft met welke inzet van alle provinciale middelen de provincie tot en met 2023 bijdraagt aan het daadwerkelijk klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van Zuid-Holland. In de Provinciale Uitvoeringsagenda is de inzet geïnventariseerd die bijdraagt aan zes urgente uitdagingen: het tegengaan van hittestress, waterschade en funderingsschade in steden en verzilting, overstromingsrisico's en veenoxidatie in de landelijke gebieden. De Provinciale Uitvoeringsagenda is gericht op de provincie intern en bundelt de inzet vanuit verschillende beleidsvelden op het gebied van klimaatadaptatie.

Percepties programmteam

De leden van het programmteam omschrijven dat voor het opstellen van de Provinciale Uitvoeringsagenda inspanningen en plannen die bijdragen aan de ambities op het terrein van klimaatadaptatie zijn opgehaald binnen de provinciale organisatie. Enkele leden noemen expliciet dat de huidige indeling

van de Provinciale Uitvoeringsagenda goed aansluit op de inhoudelijke kennis vanuit klimaatadaptatie. Wel moet volgens deze leden in een volgende Provinciale Uitvoeringsagenda de richting ten aanzien van de vijf rollen van de provincie Zuid-Holland voor elke ambitie op het terrein van klimaatadaptatie explicieter worden gemaakt.

Percepties betrokken afdelingen

De meeste medewerkers en managers van betrokken afdelingen zijn niet bekend met de precieze inhoud van de Klimaatadaptatiestrategie of de Provinciale Uitvoeringsagenda. Enkele gesprekspartners refereerden wel aan de zes urgente uitdagingen voor de provincie Zuid-Holland uit de Provinciale Uitvoeringsagenda.

Percepties externe partijen

Naast de provincie Zuid-Holland hebben ook DPRA-werkregio's en gemeenten een risico-dialoog gevoerd met geïdentificeerde stakeholders en op basis daarvan een strategie en Provinciale Uitvoeringsagenda opgesteld. Enkele DPRA-werkregio's geven aan dat het in het begin zoeken was naar de (verwachtingen van) rol van de provincie Zuid-Holland. Uiteindelijk lag het initiatief van de risicodialoog bij de DPRA-werkregio's. De provincie Zuid-Holland sloot hier wel bij aan. Enkele gemeenten geven aan dat de provincie Zuid-Holland wel meedenkt, bij bijvoorbeeld het opstellen van een Provinciale Uitvoeringsagenda. Vervolgens ligt het initiatief weer bij de DPRA-werkregio's en gemeenten om er echt mee aan de slag te gaan. Alhoewel enkele DPRA-werkregio's aangeven dat er een positieve ontwikkeling zit in de rollen die de provincie Zuid-Holland aanneemt (bijvoorbeeld door acties te initiëren), benoemen enkele gemeenten ook dat ze de mate van betrokkenheid van de provincie nog als verbeterpunt zien. Deze gemeenten zien liever dat de provincie Zuid-Holland meer inhoudelijk aan tafel zit en ook betrokken blijft bij het uitvoeren (van de Provinciale Uitvoeringsagenda).

Reguleren
en borgen

4.4. Reguleren en borgen

De provincie Zuid-Holland heeft klimaatadaptatie meegenomen in de eigen Omgevingsvisie en (als globale inspanningsverplichting) in de Omgevingsverordening. Bij het programmteam Adaptieve Delta en medewerkers van de betrokken afdelingen spelen echter zorgen dat de doorvertaling naar de uitvoering nog achterblijft. De provincie Zuid-Holland is er zelf mede debet aan dat de uitvoering zowel in specifieke gevallen als in algemene zin nog achterblijft. Dit is te wijten aan de soms nog sectorale sturing van de provincie Zuid-Holland, bijvoorbeeld op woningbouw ten koste van andere opgaven (waaronder klimaatadaptatie).

Feiten

De provincie Zuid-Holland heeft klimaatadaptatie opgenomen als integraal onderdeel in de beleidskeuze 'Toekomstbestendige infrastructuur' in de herziene Omgevingsvisie. Ook de beleidskeuzes 'Naar een klimaatbestendig Zuid-Holland' en 'Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling' in de herziene Omgevingsvisie richten zich op klimaatadaptatie.

Daarnaast is sinds augustus 2021 het artikel 6.27a (eerst artikel 6.35b) in de Omgevingsverordening van kracht. Dit vertaalt zich in de verplichting voor gemeenten om bij alle nieuwe bestemmingsplannen de (omgang met) klimaatrisico's in beeld te brengen.

Ook heeft de provincie Zuid-Holland toegewerkt naar het reguleren en borgen van klimaatadaptatie middels het Convenant Klimaatadaptief Bouwen. Dit convenant is op 4 oktober 2018 ondertekend door 35 publieke en private partijen in Zuid-Holland. Het convenant had als doel om klimaatadaptief bouwen 'het nieuwe normaal' te maken voor nieuwe gebiedsontwikkelingen, woningbouw en herstructureringsprojecten. Alhoewel dit een vrijwillig instrument is, is het de opmaat geweest voor de maatlat die nu door het Rijk wordt ontwikkeld: 'De

maatlat maakt duidelijk wat klimaatadaptief bouwen en inrichten inhoudt en werkt toe naar een minder vrijblijvende aanpak.⁶

Percepties programmateam

Enkele leden van het programmateam benoemen expliciet dat klimaatadaptatie wel vaak in woorden wordt opgenomen in visies of plannen van gemeenten, maar dat het nog zelden leidt tot een concrete invulling in projecten of besluiten. Een aandachtspunt blijft de 'afdwingbaarheid' van klimaatadaptief bouwen, bijvoorbeeld in locatiekeuze, aangepast bouwen en waterbesparing.

Percepties betrokken afdelingen

De meeste planadviseurs van de provincie Zuid-Holland zien het als positief dat door middel van de Omgevingsverordening aandacht kan worden gevraagd voor klimaatadaptatie bij het opstellen van ruimtelijke ontwikkelingen door gemeenten. De planadviseurs horen ook terug van gemeenten dat voorwaarden vanuit de provincie Zuid-Holland helpen in onderhandelingen met ontwikkelaars.

De meeste planadviseurs geven echter ook aan dat zij klimaatadaptatie nog te weinig verankerd zien in bestemmingsplannen en bouwplannen vanuit gemeenten. Ze ervaren de volgende uitdagingen in hun eigen rol richting de gemeenten:

- Artikel 6.27a in de Omgevingsverordening is geformuleerd zonder resultaatverplichtingen, waardoor de invulling van klimaatadaptatie in plannen van gemeenten erg vrijblijvend is. Het is in de huidige formulering niet concreet wat de provincie Zuid-Holland verwacht van bestemmings- en bouwplannen met betrekking tot klimaatadaptatie. Het artikel is momenteel opgesteld als een signaleringsartikel en daardoor moeilijk toetsbaar.

⁶ Zie: [Kabinet zet volgende stap in klimaatbestendig bouwen | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl](#).

- De inhoudelijke expertise ontbreekt binnen de provincie Zuid-Holland om gericht aan te geven waar een plan tekortschiet met betrekking tot klimaatadaptatie. Het advies is nu vaak voornamelijk procesmatig en minder inhoudelijk van aard, waardoor weinig sturing op concrete acties plaatsvindt richting gemeenten en ontwikkelaars.
- Overwegingen met betrekking tot klimaatadaptatie worden nu pas laat gemaakt, namelijk bij het opstellen van bestemmingsplannen. Een plan is dan vaak al volledig 'in beton gegoten'. Om overwegingen met betrekking tot klimaatadaptatie te kunnen maken, is het van belang dat in alle fasen van de planvorming aandacht is voor klimaatadaptatie (dus ook voordat er überhaupt een bestemmingsplan is).
- Gesprekken tussen provincie en gemeenten verlopen soms moeizaam, omdat de gemeenten een gebrek aan budget en een stapeling van eisen ervaren. Klimaatadaptatie wordt dan door gemeenten gezien als de zoveelste 'eis' waar ze aan moeten voldoen.
- Bestemmingsplannen worden vaak opgesteld door commerciële ontwikkelaars en adviesbureaus, die weinig belang hebben bij het overwegen van klimaatadaptatieve maatregelen (die veelal betrekking hebben op de langere termijn).

Daarnaast signaleren enkele planadviseurs dat klimaatadaptatie voor zowel de provincie Zuid-Holland als gemeenten nog geen leidend element in de besluitvorming is. Er wordt momenteel vanuit vertrouwen in technologisch vermogen gereageerd op vraagstukken rondom ruimte, water en bodem. Er wordt sterk vertrouwd dat wij in staat zijn om met technologische oplossingen te komen waarmee wij de gevolgen van klimaatverandering het hoofd kunnen bieden. Klimaatadaptatie vraagt volgens deze planadviseurs echter om fundamentele, politieke keuzes (en daarmee ook het vrijmaken van voldoende middelen). Door telkens te vertrouwen op technologisch vermogen, duurt het langer voordat de noodzaak wordt gevoeld om deze fundamentele keuzes te

maken. Daarmee wordt een structurelere borging van klimaatadaptatie op de lange baan geschoven.

Percepties externe partijen

De meeste externe partijen zijn bekend met de wijze waarop de provincie Zuid-Holland klimaatadaptatie heeft opgenomen in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. De gesprekspartners zijn verdeeld over het effect van deze inspanningen. Enkele kritische gesprekspartners geven aan dat deze maatregelen (te) vrijblijvend zijn. Om te borgen dat klimaatadaptatie structureel wordt meegenomen in de ruimtelijke ordening zijn 'hardere' normen en criteria nodig.

De provincie Zuid-Holland heeft volgens enkele gesprekspartners weliswaar (in bepaalde mate) een rol gespeeld bij de visievorming op het gebied van klimaatadaptatie, maar biedt vervolgens in mindere mate ondersteuning bij de (lastige) uitvoering. In de toekomst zien deze gesprekspartners graag een actievere ondersteuning van gemeenten in de ruimtelijke ordening door de provincie Zuid-Holland. Denk aan het faciliteren van bijeenkomsten met gemeenten, waarin verwachtingen ten aanzien van de implementatie van klimaatadaptatie worden besproken. De toegevoegde waarde van een meer richtinggevende rol van de provincie Zuid-Holland in de implementatie van klimaatadaptatie, zit er aldus deze gesprekspartners onder andere in dat niet elke gemeente zelf telkens opnieuw het wiel uit moet vinden. Hierbij is ook een explicitering van de rollen van de verschillende stakeholders wenselijk. Volgens de meeste gesprekspartners is het in de ruimtelijke ordening momenteel onduidelijk waar de verantwoordelijkheid van de ene partij eindigt en van de andere partij begint. Dit is aangegeven door bijvoorbeeld gemeenten, waterschappen en veiligheidsregio's.

Daarnaast zien enkele gesprekspartners het als noodzakelijk dat de provincie Zuid-Holland een eigen ambitie of visie ontwikkelt over de rol van

klimaatadaptatie in het ruimtelijke vraagstuk. Volgens deze gesprekspartners stuurt de provincie Zuid-Holland momenteel aan de ene kant op klimaatadaptatie (bijvoorbeeld via het Convenant Klimaatadaptief Bouwen en het toetsen van omgevingsplannen) en aan de andere kant op woningbouw. Dit leidt er in sommige gevallen toe dat gemeenten integrale bouwplannen maken (waarin klimaatadaptatie een rol heeft), maar de provincie Zuid-Holland tegen deze plannen in stuurt, met het oog op het bouwen van een groter aantal woningen.

4.5. Meekoppelkansen benutten

De provincie Zuid-Holland levert inspanningen om meekoppelkansen te benutten door adaptatiemaatregelen te combineren met andere ruimtelijke ontwikkelingen in Zuid-Holland. Volgens medewerkers en managers van betrokken afdelingen wordt de koppeling met klimaatadaptatie voor een aantal ruimtelijke ontwikkelingen (in bepaalde mate) al gemaakt. Uit de gesprekken blijkt echter dat voor alle ruimtelijke ontwikkelingen nog onbenutte kansen liggen. De meeste externe partijen onderstrepen het belang van het benutten van meekoppelkansen en pleiten in de gesprekken onder meer voor een sterkere koppeling met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG).

Feiten

Het programmteam Adaptieve Delta heeft als onderdeel van de concernopgave klimaatadaptatie geïnventariseerd welke andere grote ruimtelijke ontwikkelingen de komende decennia in Zuid-Holland plaatsvinden, namelijk: energietransitie, woningbouwopgave, groen/blauw en natuurontwikkeling, gebruik ondergrond en landgebruik veenweides. Daarnaast heeft het programmteam tools ontwikkeld die helpen bij het identificeren van meekoppelkansen. Denk hierbij aan de handreiking 'Hoe verbind je de energietransitie met klimaatadaptatie?', de E-swiper 'Klimaatadaptatie en Energietransitie gaan hand in hand', verschillende

tools voor klimaatadaptief bouwen, de StraadD-krant over verstedelijken en onderzoek, pilots naar de financiële effecten van klimaatbestendig bouwen en het inspiratieboekje voor woningcorporaties.

Als resultaat van de koppeling van klimaatadaptatie met de ruimtelijke ontwikkelingen 'groen/blauw en natuurontwikkeling' en 'woningbouwopgave' zijn een aantal activiteiten en producten opgeleverd. Bijvoorbeeld de Klimaatadaptatiedialoog Natuur en het rapport 'Het effect van de verstedelijkingsopgave op wateroverlast' van Arcadis. Ook is in alle relevante onderdelen van de ontwerpvisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving de relatie met klimaatadaptatie gelegd.

Daarnaast is in de Provinciale Uitvoeringsagenda de koppeling van klimaatadaptatie en de ruimtelijke ontwikkeling 'energietransitie' opgenomen, namelijk in de provinciale ambitie 'Schone energie en klimaatadaptatie gaan hand in hand'. Als resultaat daarvan heeft het programmteam onder meer de volgende activiteiten of producten ontwikkeld of geïnitieerd: interne kennisbijeenkomsten over de samenwerkingsmogelijkheden tussen klimaatadaptatie en de energietransitie, het afstudeeronderzoek 'Kansen voor Koude in Zuid-Holland', het vervolgonderzoek naar koudebehoefte, koudebronnen en koudetechnieken in Zuid-Holland, het beleidsproduct koudestrategie en de handreiking en kennissessie 'Zon, groen en water op het dak' voor energieadviseurs. Verder leverde klimaatadaptatie input voor de herziening van de module energietransitie in het Omgevingsbeleid.

Percepties programmteam

De meeste leden van het programmteam onderstrepen het belang van het benutten van de meekoppelkansen, door bijvoorbeeld de koppelingen met het Team Toekomstbestendig Bouwen, het Team Zuid-Hollands Programma of de opgave energietransitie te versterken. Volgens enkele leden van het programmteam wordt de koppeling met de opgave energietransitie momenteel

in bepaalde mate al gemaakt, maar ontbreekt vanuit de opgave energietransitie de prikkel om actief te sturen op de meekoppelkansen voor klimaatadaptatie. De meekoppelkansen staan op papier genoemd (bijvoorbeeld in de Provinciale Uitvoeringsagenda), maar er wordt geen concrete invulling aan gegeven. Zo geven deze gesprekspartners aan dat de Handreiking 'Zon, water en groen op het dak' weliswaar gezamenlijk is ontwikkeld, maar dat op de toepassing daarvan niet zichtbaar wordt geacteerd door de opgave energietransitie.

Eén lid van het programmteam benoemt het tijdig leggen van verbindingen tussen verschillende producten als één van de belangrijkste verbeterpunten voor de komende jaren. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het verbinden van het onderzoek naar wateroverlast bij extreme neerslag en de klimaatonderlegger.

Percepties betrokken afdelingen

De meeste medewerkers en managers van betrokken afdelingen zien het benutten van meekoppelkansen als een essentiële stap voor het borgen van klimaatadaptatie in de ruimtelijke inrichting van de provincie. Voor een aantal ruimtelijke ontwikkelingen en opgaven wordt deze koppeling in bepaalde mate al gemaakt. Zo worden de volgende voorbeelden genoemd:

- Het Convenant Klimaatadaptief Bouwen;
- De koppeling met de opgave energietransitie (het Energieteam ziet deze koppeling als een succes, waarbij collega's actief meedenken met elkaars opgave);
- De koppeling met andere duurzaamheidsthema's in de uitvoering van projecten, denk vooral aan thema's als vergroening en biodiversiteit (hierbij wordt door enkele gesprekspartners echter de kanttekening geplaatst dat deze koppeling steviger mag en het thema klimaatadaptatie toch nog vaak het onderspit delft ten opzichte van de andere duurzaamheidsthema's).

De meeste gesprekspartners geven aan dat er kansen liggen in het structureel benutten van deze koppelkansen. Nu worden deze kansen nog vaak incidenteel benut. Voor een aantal ruimtelijke ontwikkelingen en opgaven wordt volgens enkele gesprekspartners de koppeling met klimaatadaptatie (nog) onvoldoende gemaakt. Zo komt het thema klimaatadaptatie volgens enkele gesprekspartners nauwelijks terug in het beleid en handelen op het terrein van erfgoed. Gesprekspartners geven aan dat erfgoed juist een oplossing of kans kan zijn binnen de klimaatadaptatie, denk aan het gebruik van groen op een cultuurhistorisch landgoed of het gebruik van traditionele windmolens en waterstelsels. Daarnaast wordt de connectie met monumenten en bedrijventerreinen binnen de afdeling Economie door enkele gesprekspartners als kansrijk (en momenteel onvoldoende benut) genoemd.

Enkele gesprekspartners geven aan dat het er bij deze meekoppelkansen niet om gaat om vanuit het eigen thema of de eigen kennis te kijken naar de opgave van de ander, maar om vanuit de andere opgave te bekijken hoe klimaatadaptatie er het beste in past. Volgens gesprekspartners wordt deze manier van kijken naar meekoppelkansen nog onvoldoende toegepast door alle medewerkers (en managers) van de provincie Zuid-Holland.

Percepties externe partijen

De meeste externe partijen onderstrepen het belang van het benutten van meekoppelkansen. Als (nog) onbenutte kans pleiten externe partijen in de gesprekken vaak voor een sterkere koppeling met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Het NPLG brengt verschillende opgaven op het gebied van water, natuur, stikstof en klimaat samen. De Omgevingsdiensten geven aan dat momenteel onduidelijk is hoe klimaatadaptatie en het NPLG samengaan. Zij hebben behoefte aan een helder overzicht vanuit de provincie Zuid-Holland over de (gewenste) koppelingen tussen de verschillende opgaven en programma's op het gebied van klimaatadaptatie.

Als succesvoorbeeld van het benutten van meekoppelkansen benoemt een Omgevingsdienst het werk van de provincie Zuid-Holland op het gebied van 3D-Ordening. Hierbij wordt gekeken hoe verschillende relevante thema's in de boven- en ondergrond (waaronder klimaatadaptatie) aan elkaar gekoppeld kunnen worden.

4.6. Stimuleren en faciliteren

De provincie Zuid-Holland levert inspanningen om relevante partijen te verbinden op het terrein van klimaatadaptatie en het delen van kennis, instrumenten en ervaringen met deze partijen te stimuleren en faciliteren. Volgens het programmteam Adaptieve Delta en medewerkers en managers van betrokken afdelingen is nog niet bij alle externe partijen sprake van voldoende gevoel van urgentie (of van voldoende capaciteit) om met klimaatadaptatie aan de slag te gaan. Om klimaatadaptatie extern stevig te verankeren zijn blijvende inspanningen vanuit de provincie Zuid-Holland nodig. Externe partijen onderstrepen het grote belang van de rol van de provincie Zuid-Holland als verbinder en facilitator van kennisdeling op het gebied van klimaatadaptatie.

Feiten

Het programmteam Adaptieve Delta heeft externe netwerken gevormd of verstevigd op het terrein van klimaatadaptatie. Zo zijn binnen Zuid-Holland tien functionerende werkregio's DPRA gevormd, die aanspreekbaar zijn over de uitvoering van de DPRA en de verbinding met ruimtelijke opgaven in het gebied. Daarnaast heeft het programmteam Adaptieve Delta inspanningen verricht om een ambtelijk netwerk te vormen. Ook met de waterschappen is (in bepaalde mate) contact over de gezamenlijke zorg rondom verstedelijking, watersystemen, klimaatadaptatie en Omgevingsbeleid. Verscheidene overige externe partijen zijn

benaderd vanuit klimaatadaptatie en in meer of mindere mate betrokken, waaronder publieke en private partners in de bouwketen, drinkwaterbedrijven, natuurorganisaties, GGD's, woningcorporaties en veiligheidsregio's. Voorbeelden van de resultaten van deze intensievere samenwerking zijn het eerdergenoemde Convenant Klimaatadaptief Bouwen en de subsidieregelingen groen Zuid-Holland.⁷

Verder is de provincie Zuid-Holland betrokken bij de volgende samenwerkingen waarbinnen het delen van kennis en ervaringen op het terrein van klimaatadaptatie wordt gestimuleerd of gefaciliteerd:

- De provincie Zuid-Holland heeft verschillende 'living labs' ondersteund. Zo is de provincie partner in het Living Lab VPdelta, het Living Lab Dordrecht en de Sonstuin in Rotterdam en de proeftuinen 'Waterstaat' en 'Hitteplein' op The Green Village van de Technische Universiteit Delft.
- De provincie Zuid-Holland ondersteunt het Proof of Concept Informatieplatform Den Haag. Dit platform deelt operationele informatie tussen hulpdiensten en beheerders van vitale infrastructuur om inzicht te verkrijgen in cascade-effecten. Het doel hiervan is optimale preventie of beheersing van deze cascade-effecten.
- Gezamenlijk met de regionale partners in het 'Platform Slappe Bodem' en de 'Coalitie Stevige Steden' heeft de provincie Zuid-Holland een lobby ingezet om te komen tot een Nationaal Programma Bodemdaling Bebouwd Gebied.

Percepties programmteam

Volgens enkele leden van het programmteam vinden externe partijen de inzet van de provincie Zuid-Holland om partijen op te zoeken en te verbinden belangrijk en van grote meerwaarde. De provincie Zuid-Holland heeft de juiste schaalgrootte en positie (als niet direct belanghebbende) om deze rol op zich te

nemen. Externe partijen zijn aldus deze leden van het programmteam bang dat er minder van de grond komt op het terrein van klimaatadaptatie zonder de urgentie die de provincie aan dit thema geeft. In de gesprekken met de externe partijen wordt dit beeld bevestigd (zie 'percepties externe partijen' op p.27).

In de ervaring van de meeste leden van het programmteam wordt de urgentie gezien door gemeenten en waterschappen. Deze partijen kampen echter met capaciteitsproblemen en een tekort aan financiële middelen. In de gesprekken met de externe partijen wordt dit beeld bevestigd (zie 'percepties externe partijen' op p.27). Daarnaast geeft één lid van het programmteam aan dat in het ambtelijke en bestuurlijke netwerk bij gemeenten te horen is dat de gevoelde urgentie nog erg blijft hangen bij portefeuilles als klimaatadaptatie, water, wonen en riolering. Het betrekken van collega's uit andere professies of portefeuilles (zoals economie, financiën, grondzaken en energietransitie) wordt door betrokken medewerkers bij gemeenten als lastig ondervonden.

Daarnaast is het volgens de meeste leden van het programmteam een grotere uitdaging om voor verbinding en kennisdeling te zorgen met externe partijen als financiële stakeholders, woningcorporaties, energiepartijen of bouwprojectleiders/-opdrachtgevers. Deze partijen voelen minder urgentie, beschikken over onvoldoende capaciteit en financiële middelen of staan al voor veel verschillende opgaven aan de lat. Over de veiligheidsregio's wordt door één lid van het programmteam aangegeven dat de bewustwording op het terrein van klimaatadaptatie zich begint te ontwikkelen, maar nog mondjesmaat is.

De meeste leden van het programmteam zijn van mening dat het nodig is om klimaatadaptatie de komende jaren extern steviger te verankeren. Voor een stevigere verankering zijn zaken nodig als: betere communicatie vanuit de provincie Zuid-Holland, meer capaciteit en financiële middelen, een grotere bewustwording en 'afdwingbare' regels. Eén lid van het programmteam merkt

⁷ Zie: [Groen, subsidie, 2.14: Klimaatadaptatie - provincie Zuid-Holland](#).

op dat voornamelijk meer kennis van de risico's en gevolgen van de klimaatverandering nodig is. Indien deze informatie actief met externe stakeholders gedeeld wordt, kan daarna met elkaar het gesprek worden aangegaan over wat deze gevolgen betekenen voor eenieder.

Percepties betrokken afdelingen

De meeste medewerkers of managers van betrokken afdelingen benoemen het Convenant Klimaatadaptief Bouwen als best practice binnen het stimuleren en faciliteren op het terrein van klimaatadaptatie. Voorbeelden van afdelingen waarvan de medewerkers of managers het Convenant Klimaatadaptief Bouwen aanhalen als best practice zijn Ruimte, Wonen en Bodem en Water en Groen. Daarnaast benoemen enkele gesprekspartners het verstevigen van de ambtelijke netwerken met gemeenten en waterschappen expliciet als een best practice.

In gesprekken komt naar voren dat enkele medewerkers of managers van betrokken afdelingen vinden dat zij richting externe partijen zelf niet over voldoende inhoudelijke kennis op het terrein van klimaatadaptatie beschikken. Zoals in paragraaf 4.4 aangegeven zien de planadviseurs dit als een belemmering in hun eigen rol richting gemeenten. Andere gesprekspartners geven aan dat zij hun kennis aanvullen door kennisinstututen te vragen om onderzoek uit te voeren of door specialistische kennis in te huren in projecten. Zo geven medewerkers van de Dienst Beheer Infrastructuur aan dat zij voor adviesgesprekken inhoudelijke kennis inhuren.

Enkele gesprekspartners geven aan dat bij gemeenten de capaciteit en kennis op het gebied van klimaatadaptatie een drempel vormt (bijvoorbeeld door gesprekspartners vanuit het Energieteam, Samenleving en Economie, Ontwikkeling en Grondzaken en Ruimte, Wonen en Bodem). Daarnaast wordt klimaatadaptatie volgens deze gesprekspartners door gemeenten als een zoveelste 'eis' gezien waaraan moet worden voldaan. Hier ligt een kans voor de provincie Zuid-Holland, namelijk in het herdefiniëren van de rol van de provincie

Zuid-Holland richting gemeenten (van 'eisend' naar 'ondersteunend' of 'faciliterend'). De provincie Zuid-Holland zou bijvoorbeeld meer draagvlak kunnen creëren door (nog) meer in te zetten op het delen van kennis en ervaringen met gemeenten. Ook kan de provincie Zuid-Holland gemeenten actiever meenemen in de plannen op het terrein van klimaatadaptatie.

Percepties externe partijen

De meeste externe partijen hechten veel waarde aan de rol van de provincie Zuid-Holland als stimulator en facilitator. De gesprekspartners geven aan dat de provincie Zuid-Holland de afgelopen jaren in bepaalde mate deze rollen heeft uitgevoerd, door producten of contacten te initiëren, relevante partijen met elkaar te verbinden en te zorgen voor kennisdeling op het terrein van klimaatadaptatie. De urgentie die de provincie Zuid-Holland hiermee op constante basis aan het thema geeft, is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat partijen daadwerkelijk stappen ondernemen op het gebied van klimaatadaptatie. Voorbeelden van producten die volgens de gesprekspartners uit deze inspanningen van de provincie Zuid-Holland voortvloeiden zijn: het Convenant Klimaatadaptief Bouwen, de Kamerbrief Water- en Bodemsturend en verschillende onderzoeken naar bijvoorbeeld de financiering van klimaatadaptatie. Voornamelijk het Convenant Klimaatadaptief Bouwen wordt door externe partijen als best practice op het terrein van klimaatadaptatie benoemd. Het belang van het Convenant Klimaatadaptief Bouwen wordt breed onderschreven, bijvoorbeeld door adviesbureaus, drinkwaterbedrijven, waterschappen, gemeenten en de DPRA-werkregio's.

De meeste gesprekspartners zijn van mening dat er nog kansen liggen met betrekking tot de rol van de provincie Zuid-Holland als stimulator en facilitator. Door de overkoepelde (gemeente-overstijgende) blik is het van grote toegevoegde waarde als de provincie Zuid-Holland in de toekomst (meer) inspanningen levert om externe partijen te verbinden (middels bijvoorbeeld bovenregionale afspraken) en het delen van kennis op het gebied van

klimaatadaptatie stimuleert. Hiermee komt de provincie Zuid-Holland ook tegemoet aan de capaciteitsproblemen waardoor onder andere gemeenten verhinderd worden om het zelf op te pakken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het faciliteren van kennissessies waarin gemeenten vragen, ervaringen, dilemma's, succesvoorbeelden en kennis op het gebied van klimaatadaptatie kunnen delen of het (laten) opstellen van een handreiking voor gemeenten met best practices, voorbeeldteksten en praktische handvatten. Enkele gesprekspartners scherpen hierbij aan dat zij de waarde van de provincie Zuid-Holland voornamelijk zien in een rol als 'kennismakelaar' (waarbij expertise en kennis van verschillende partijen bij elkaar worden gebracht) en niet zelf als 'expert' op het gebied van klimaatadaptatie.

Verder geven enkele externe partijen aan de volgende inspanningen van de provincie Zuid-Holland ertoe zouden leiden dat zij de beschikbare kennis en informatie op het gebied van klimaatadaptatie ook beter kunnen toepassen:

- Externe partijen aan de voorkant van de onderzoeken en kennisdeling al meer betrekken.
- Onderzoekresultaten (laten) vertalen naar de betekenis ervan voor de komende tien tot twintig jaar (in plaats van resultaten die blijven steken in globale vergezichten).
- Onderzoekresultaten (laten) vertalen naar hoe externe partijen dit concreet kunnen implementeren.

4.7. Voorbereiden op calamiteiten

Het programmteam Adaptieve Delta heeft externe partners ondersteund in de voorbereiding op calamiteiten ten gevolge van hitte, droogte, overstromingen of wateroverlast. Deze inspanningen zijn vaak gefocust op het in kaart brengen van veiligheidsrisico's, potentiële calamiteiten of mogelijk preventieve

maatregelen. De toekomstige uitdaging ligt voor de provincie Zuid-Holland in het komen tot concrete invullingen in afspraken, keuzes, regelgeving of structurele capaciteit voor deze taak (zowel intern als extern).

Feiten

De verantwoordelijkheid voor de voorbereiding op calamiteiten ten gevolge van klimaatverandering is in de provincies belegd bij de veiligheidsregio's.

Het programmteam Adaptieve Delta heeft activiteiten ondernomen om externe partners te ondersteunen bij de voorbereiding op calamiteiten die het gevolg zijn van klimaatverandering. Denk hierbij aan de webinar 'Hitte en Gezondheid', de toekomstverkenning zwemwater, de handreiking met veiligheidsrisico's per klimaatthema voor gemeenten, deelname aan de verkenning Meerlaagse Veiligheid en de eerdergenoemde ondersteuning van het Proof of Concept Informatieplatform Den Haag. Een aantal van deze activiteiten waren in samenwerking met GGD's of veiligheidsregio's.

Daarnaast wordt vanuit het programmteam Adaptieve Delta door middel van stresstesten aan externe partners basisinformatie aangeleverd voor het inschatten van risico's en potentiële calamiteiten ten gevolge van overstroming, extreme regen en zeespiegelstijging.

Percepties programmteam

De leden van het programmteam geven aan dat verdere invulling moet worden gegeven aan de ambitie 'voorbereiden op calamiteiten' in concrete afspraken, keuzes of regelgeving en in structurele capaciteit en middelen binnen de provincie Zuid-Holland.

Percepties betrokken afdelingen

Medewerkers van de afdeling Water en Groen geven aan dat de afdeling zich als gevolg van inspanningen van het programmteam meer is gaan richten op

crisisbeheersing in samenwerking met externe partners. Initieel lag de focus van deze afdeling voornamelijk op preventie.

Enkele medewerkers vanuit de afdeling Mobiliteit en Milieu geven aan dat er vanuit Vergunningen, Handhaving en Toezicht (VHT) momenteel nog geen wet- en regelgeving is om bedrijven echt te kunnen bewegen richting voorbereiding op veiligheidsrisico's als gevolg van de klimaatverandering. Het is belangrijk dat landelijk wordt geagendeerd dat er wettelijke kaders komen op verschillende onderwerpen van klimaatadaptatie, zodat de provincie Zuid-Holland ook in staat wordt gesteld om daadwerkelijk uitvoering te geven aan de ambities op dit gebied.

Percepties externe partijen

Enkele externe partijen onderschrijven dat de provincie Zuid-Holland (in bepaalde mate) inspanningen heeft geleverd in de voorbereiding op calamiteiten ten gevolge van klimaatverandering, bijvoorbeeld op het gebied van verticaal evalueren, waterveiligheid en de zelfredzaamheid van dorpen. Eén DPRA-werkregio geeft aan dat het wenselijk is om hier structureler, met meerdere externe partijen waaronder gemeenten, bij stil te staan. Dit gezien de aanzienlijk grote gevolgen indien de voorbereiding te wensen overlaat.

Daarnaast geeft een andere DPRA-werkregio aan dat de voorbereiding op calamiteiten zich tot nu toe voornamelijk toespitst op het onderdeel water. Het onderdeel hitte blijft nog onderbelicht. Hier liggen kansen voor de provincie Zuid-Holland, door gezamenlijk met externe partijen (zoals de GGD) in kaart te brengen wat hitteproblematiek gaat betekenen voor de provincie Zuid-Holland.

5. Conclusies en aanbevelingen

Het doel van deze evaluatie is inzicht geven in de doeltreffendheid en doelmatigheid van de concernopgave klimaatadaptatie en beleidsdoel 7.3 klimaatbestendig Zuid-Holland. Beleidsdoel 7.3 heeft betrekking op klimaatadaptatie en luidt als volgt: Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen de effecten van klimaatverandering en bodemdaling. De concernopgave klimaatadaptatie bevat de ambitie en het plan van aanpak van de provincie om beleidsdoel 7.3 te realiseren. De ambitie is om Zuid-Holland in 2050 klimaatbestendig te hebben ingericht. Dit doel kan alleen worden bereikt als klimaatbestendig handelen is verankerd in het beleid en handelen van de provincie Zuid-Holland.

Bij doeltreffendheid draait het om de vraag in welke mate de beleidsdoelstelling wordt bereikt dankzij de inzet van de onderzochte activiteiten en resultaten. Bij doelmatigheid gaat het erom of de beleidsdoelstelling wordt bereikt met zo min mogelijk inspanningen (onder meer in termen van capaciteit en financiën)

Op voorhand (zie paragraaf 1.3) constateerden we al dat het te vroeg is om uitspraken te kunnen doen op effectniveau (is de provincie in 2050 daadwerkelijk klimaatbestendig ingericht?). Het effect van beleidskeuzes en inspanningen op de inrichting van Zuid-Holland zal in de komende jaren zichtbaar (moeten) worden. Welk aandeel de provincie daarin heeft, is echter niet gemakkelijk vast te stellen. Het al dan niet bereiken van de doelstelling om in 2050 klimaatbestendig te zijn is afhankelijk van veel onderling samenhangende (f)actoren.

Wel zijn er uit dit onderzoek verschillende *indicaties* naar voren gekomen die erop wijzen dat de activiteiten en inspanningen bijdragen aan het bereiken van de doelstelling. Dit zijn dus indicaties voor doeltreffendheid. Ook hebben we een kwalitatieve analyse uitgevoerd van indicatoren voor doelmatigheid.

Hierna volgen onze conclusies, achtereenvolgens over de doeltreffendheid en de doelmatigheid, en tot slot onze aanbevelingen.

5.1. Conclusies doeltreffendheid

De provincie heeft op systematische wijze invulling gegeven aan de concernopgave klimaatadaptatie. Daarmee is het bewustzijn over (het belang van) klimaatadaptatie binnen de organisatie toegenomen, tussen afdelingen meer verbinding en samenwerking ontstaan rondom klimaatadaptatie en is klimaatadaptatie opgenomen in het Omgevingsbeleid. Het is aannemelijk dat het volgen van deze systematiek bijdraagt aan het behalen van beleidsdoel 7.3 klimaatbestendig Zuid-Holland.

De provincie heeft haar beleid op systematische wijze ingevuld. Er is gewerkt volgens de DPRA-methodiek. Het DPRA is een gezamenlijk plan van gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk om Nederland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten. Aan elke DPRA-stap is door de provincie Zuid-Holland invulling gegeven, met input van en in samenwerking met externe stakeholders. Het is aannemelijk dat het volgen van deze methodiek leidt tot een stevigere verankering van klimaatadaptatie in de organisatie en de tot externgerichte inspanningen die (op termijn) effectief zijn.

Het bewustzijn binnen de organisatie over het (belang van) klimaatadaptatie is gegroeid. Dit is terug te zien in zowel gesprekken met medewerkers en managers van diverse afdelingen en teams in de organisatie, als in een aantal

beleidsstukken en producten met betrekking tot klimaatadaptatie. De mate waarin de doelstellingen en invulling van klimaatadaptatiebeleid bekend zijn en aandacht krijgen verschilt. Dit is met name sterk bij afdelingen/teams waar het onderwerp logisch of duidelijk in het verlengde van de opgaven ligt en bij afdelingen/teams die goed contact hebben met het programmteam.

Binnen de organisatie is meer verbinding ontstaan rondom klimaatadaptatie. Er zijn verschillende voorbeelden van samenwerking en producten waaruit dit blijkt. Onder meer de kennisbijeenkomsten over de samenwerkingsmogelijkheden tussen klimaatadaptatie en energietransitie, de E-swiper 'Klimaatadaptatie en Energietransitie gaan hand in hand' en de Klimaatadaptatiedialoog Natuur en de ontwerpvisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving (waarin de relatie met klimaatadaptatie is gelegd).

Klimaatadaptatie is verankerd in het provinciale Omgevingsbeleid: Omgevingsvisie, Omgevingsprogramma, Omgevingsverordening. Overigens gaat het hier om een inspanningsverplichting. Intern gaan er geluiden op om er een resultaatverplichting van te maken, zodat de invulling van klimaatadaptatie minder vrijblijvend en meer toetsbaar is.

Het programmteam heeft een belangrijke en nuttige rol vervuld. De uitgevoerde activiteiten en behaalde resultaten zijn voor een (soms belangrijk) deel toe te schrijven aan het programmteam.

Het is belangrijk hierbij te benadrukken dat dit een procesevaluatie betreft van een complexe opgave met veel verschillende actoren, zowel binnen de provinciale organisatie als daarbuiten. Het is voor alle betrokken partijen de afgelopen jaren een zoektocht geweest om dit proces goed in te richten. Daarin worden keuzes gemaakt en gaan dingen goed en kunnen dingen (achteraf) beter. Het is daarbij vooral belangrijk dat de organisatie, en het programmteam in het bijzonder, zich in dit proces lerend opstelt. Uit het onderzoek komt naar voren dat het programmteam dat heeft gedaan. **Het programmteam is de afgelopen**

periode steeds op zoek geweest naar manieren om klimaatadaptatie binnen de organisatie onder de aandacht te brengen en om verdere invulling te geven aan de DPRA-stappen om beleidsdoel 7.3 in 2050 te kunnen realiseren.

Extern heeft de provincie de samenwerking gezocht met relevante partners. Op deze manier heeft de provincie een belangrijke rol vervuld bij verschillende initiatieven die door betrokkenen worden gezien als belangrijke stappen op weg naar een klimaatbestendig Zuid-Holland.

De provincie werkt samen met relevante partners en heeft verschillende externe netwerken opgezet op het terrein van klimaatadaptatie. Zo zijn binnen Zuid-Holland tien functionerende werkregio's DPRA gevormd. Daarnaast werkt de provincie Zuid-Holland in bepaalde mate samen met gemeenten en waterschappen op het terrein van klimaatadaptatie. Verscheidene andere externe partijen zijn eveneens benaderd in het kader van de klimaatadaptatie opgave en in meer of mindere mate betrokken.

Er zijn verschillende voorbeelden van projecten of initiatieven die mede met hulp van de provincie tot stand zijn gekomen die dienen als voorbeeld of die worden gebruikt door stakeholders. Voorbeelden hiervan zijn het Convenant Klimaatadaptief Bouwen, de Kamerbrief Water- en Bodemsturend en verschillende onderzoeken, zoals naar de financiering van klimaatadaptatie.

Actuele kennis op het terrein van klimaatadaptatie wordt benut in het beleidsproces. De provincie stimuleert en faciliteert het benutten van kennis vanuit bijvoorbeeld stresstesten, klimaatatlassen en specifieke onderzoeken die worden uitgevoerd, zoals een verkenning naar wat er zou gebeuren als extreme, grootschalige regenval zou optreden in Zuid-Holland

Van een duurzame en brede verankering van de opgave klimaatadaptatie in het beleid en handelen van de provincie Zuid-Holland is nog geen sprake. Er zijn belangrijke stappen gezet, maar de échte urgentie wordt nog niet breed genoeg

gevoeld. **Op thema's die van nature verder afstaan van klimaatadaptatie is meer verbinding en samenwerking nodig om dit te realiseren. Ook vormt de doorvertaling van beleid naar uitvoering nog een uitdaging.**

Het algemene beeld is dat belangrijke stappen zijn gezet, maar dat van een duurzame en brede verankering van de opgave klimaatadaptatie in het beleid en handelen van de provincie nog geen sprake is. Het bewustzijn is toegenomen, maar het gevoel van échte urgentie wordt nog niet breed genoeg door de hele organisatie gevoeld. Daarnaast is weliswaar meer verbinding en samenwerking ontstaan rondom klimaatadaptatie (op de raakvlakken met andere beleidsthema's/opgaven), maar op thema's die van nature iets verder van klimaatadaptatie afstaan kan de verbinding beter. Binnen deze thema's is vaak sprake van een veelheid aan opgaven waaraan invulling wordt gegeven. Klimaatadaptatie wordt vaak nog gevoeld of gezien als iets dat daar bovenop komt, in plaats van een integraal onderdeel van de opgaven en doelstellingen. Hierbij speelt mee dat de gevolgen van klimaatadaptatie pas op lange termijn merk- en voelbaar zijn, de financieel-economische gevolgen vaak nog niet precies in beeld zijn en het (nog) ontbreekt aan juridisch afdwingbare normen. Klimaatadaptatie valt daardoor sneller van de radar.

De doorvertaling van beleid naar uitvoering vormt een uitdaging. Daarmee bedoelen we dat men in de praktijk tegen uitdagingen aanloopt bij het realiseren van beleidsdoel 7.3. Deze uitdagingen liggen in het verlengde van het hiervoor genoemde: de veelheid aan opgaven waar invulling aan moet worden gegeven. Niet alles kan overal en er moeten ruimtelijke keuzes worden gemaakt: welk functiegebruik (wonen, landbouw, natuur, etc.) komt waar wel en waar niet. De provincie is er zelf mede debet aan dat de uitvoering nog achterblijft door de soms nog sectorale sturing. In de praktijk kan dat leiden tot situaties waarin de provincie in een beleidsvormende fase stuurt op klimaatadaptatieve doelstellingen en in de uitvoering door (een ander deel van) de provincie eenzijdig wordt

gestuurd op bijvoorbeeld de woonopgave, ten koste van de opgave op het gebied van klimaatadaptatie.

5.2. Conclusies doelmatigheid

Met een doorsnijdend programmteam is op een logische wijze invulling gegeven aan de opgave klimaatadaptatie. De omvang van het team lijkt passend bij de taken die het team uitvoerde in de evaluatieperiode. Het team heeft uitdagingen op het gebied van klimaatadaptatie geïdentificeerd en daar inzet aan gekoppeld. Het algemene beeld is dat er op logische onderwerpen is gefocust en dat nuttige activiteiten zijn ondernomen. Er zijn geen signalen dat men zich op zaken heeft gericht die niets toevoegen.

Een doelmatige inzet van mensen en middelen is alleen mogelijk wanneer de inzet ook doeltreffend is. In het verlengde van onze conclusies van de doeltreffendheid zijn er een aantal indicaties die wijzen op een doelmatige inzet van mensen en middelen ten aanzien van de concernopgave en beleidsdoel 7.3.

Het werken met een doorsnijdend programmteam en externe netwerken is een logische keuze geweest. De samenstelling van medewerkers uit verschillende afdelingen past bij de raakvlakken die klimaatadaptatie heeft met veel verschillende thema's en opgaven. Op deze wijze kunnen op efficiënte wijze verschillende expertises worden benut en het faciliteert verbinding en samenwerking over afdelingen en teams heen. Ook het werken met externe netwerken is logische keuze geweest en bood een manier om op efficiënte wijze met een groot aantal relevante externe partners samen te werken aan beleidsdoel 7.3.

De omvang van het team lijkt passend bij de taken die het uitvoerde in de evaluatieperiode. Er komen uit het onderzoek geen indicaties die op het

tegendeel wijzen. De bezetting varieerde in de periode 2018 tot heden tussen de 9,6 en 5,7 FTE. Op dit moment is de bezetting 7 FTE en dit is beschikbaar tot eind 2023. Het programmateam wordt in 2023 overigens beëindigd, conform de afspraken die in de statenperiode 2020-2023 zijn gemaakt. Het is aan de nieuwe Staten en aan een nieuw College van Gedeputeerde Staten om keuzes te maken ten aanzien van de inzet op klimaatadaptatie (beleid). Op 15 maart 2023 vonden de verkiezingen voor de Provinciale Staten plaats en op het moment van deze evaluatie (mei 2023) vindt de provinciale formatie nog plaats.

Het algemene beeld is dat er op logische onderwerpen is gefocust en dat nuttige activiteiten zijn ondernomen. De provincie heeft haar beleid voor klimaatadaptatie op systematisch wijze ingevuld aan de hand van de DPRA-methodiek. De organisatie heeft goed nagedacht over wat ze wil bereiken en hoe ze dat wil bereiken, en heeft daar ook externe stakeholders bij betrokken. Er zijn zes belangrijke uitdagingen geïdentificeerd voor Zuid-Holland op het gebied van klimaatadaptatie. Aan deze uitdagingen is vervolgens de inzet van de provincie gekoppeld. Uit dit onderzoek komen geen signalen naar voren dat men zich op verkeerde of onlogische zaken heeft gericht.

5.3. Aanbevelingen

In 2016 was er nog beperkt zicht op wat klimaatadaptatie inhield in de provincie Zuid-Holland en voerde de provincie Zuid-Holland een ambtelijke verkenning uit naar de rol die zij kon nemen op het gebied van klimaatadaptatie. De daaruit volgende concernopgave klimaatadaptatie markeerde de start van een fase waarin de organisatie belangrijke stappen zette om klimaatadaptatie te verankeren in het eigen beleid en handelen. De organisatie staat nu voor een volgende fase, waarbij de uitdaging is om deze verankering nog verder te verstevigen en te borgen dat de inspanningen daadwerkelijk bijdragen aan de doelstelling om in 2050 klimaatbestendig te zijn.

Voor deze volgende fase doen wij de volgende aanbevelingen:

De urgentie vergroten door zowel de noodzaak als de kansen van klimaatadaptatie beter in beeld te brengen.

Urgentie wordt nog niet altijd voldoende gevoeld, zeker bij afdelingen of opgaven die van nature wat verder van klimaatadaptatie afstaan. Hierbij speelt mee dat de gevolgen van klimaatadaptatie pas op lange termijn merk- en voelbaar zijn en de financieel-economische gevolgen vaak nog niet precies in beeld zijn. Het gevoel van urgentie kan worden vergroot door het vergroten van het inzicht in de effecten van klimaatverschijnselen op de keuzes die nu worden gemaakt (bijvoorbeeld: de gevolgen van bodemdaling op nieuw aan te leggen infrastructuur). In het verlengde daarvan is het nodig om meer inzicht te verkrijgen in de maatschappelijke kosten en baten van (n)iets doen: het kan immers nu goedkoper zijn om geen klimaatadaptieve maatregelen te treffen, maar op de langere termijn tot (maatschappelijke) veel hogere kosten leiden.

Meer integrale in plaats van sectorale sturing vanuit de provincie en het maken van ruimtelijke keuzes.

Dit is nodig in het licht van de veelheid aan opgaven waar invulling aan moet worden gegeven. Klimaatadaptatie wordt vaak nog gevoeld of gezien als iets dat daar bovenop komt, in plaats van een integraal onderdeel van andere opgaven en doelstellingen. Meer integrale sturing, waaronder financiering, draagt bij aan het voorkomen van situaties waarin in de praktijk eenzijdig op een bepaalde opgave wordt gestuurd ten koste van andere opgaven, waaronder klimaatadaptatie. Hiervoor is nodig dat bestuurlijk keuzes worden gemaakt in de ruimtelijke omgeving, omdat die de basis vormen voor de (integrale) sturing en voor keuzes die worden gemaakt in de uitvoering. Ook voor managers ligt er een belangrijke rol in het sturen op integraliteit, bijvoorbeeld door het faciliteren en stimuleren van afdelingen-overstijgende samenwerking op het gebied van klimaatadaptatie.

Continueren van een vorm van programma/opgavesturing, zodat klimaatadaptatie verder kan worden verankerd in het beleid en handelen van de organisatie.

Eind 2023 loopt de financiering voor het huidige programmateam af. We bevelen een programma of andere vorm van opgavesturing daarna te continueren, om zo klimaatadaptatie verder verankerd te krijgen. Klimaatadaptatie is op dit moment immers nog onvoldoende verankerd in het beleid en handelen, in elk geval bij thema's of opgaven die van nature wat verder afstaan van klimaatadaptatie.

Bovendien is de invulling aan de concernopgave en het beleidsdoel niet af: het betreft een proces richting 2050 waar nog belangrijke stappen moeten worden gezet om in 2050 daadwerkelijk klimaatadaptief te zijn. Een programmateam of andere vorm van opgavesturing is in ieder geval de komende bestuursperiode nodig om gedurende dit proces steeds te blijven nadenken over de invulling van dit proces, en waar nodig aan- of bij te sturen.

Tot slot merken we op dat het belangrijk is om als provincie zicht te houden op de voortgang van het realiseren van beleidsdoel 7.3 (de effectiviteit van het beleid). Een programmateam of andere vorm van opgavesturing kan bij een rol vervullen in het blijvend zicht houden op deze voortgang en het zoeken naar manieren om daar nog beter zicht op te krijgen.

Blijf inzetten op goede samenwerking met externe stakeholders en zoeken naar de toegevoegde waarde die de provincie kan bieden op het gebied van klimaatadaptatie.

De opgave op het gebied van klimaatadaptatie is bij uitstek een opgave die de provincie alleen kan realiseren in samenwerking met externe stakeholders. Goede samenwerking met externe stakeholders is daarom noodzakelijk. De provincie heeft de afgelopen periode ingezet op het opzetten en verstevigen van netwerken en andere vormen van samenwerking. We bevelen de provincie aan om deze lijn door te zetten. Een aandachtspunt daarbij is om verwachtingen van

de provincie en van stakeholders over elkaars rollen en verantwoordelijkheden binnen de opgave goed te expliciteren en af te stemmen. Ook raden we de provincie aan om in het samenwerkingsproces steeds te blijven zoeken naar de toegevoegde waarde die de provincie vanuit haar positie kan bieden. Denk hierbij voorbeeld aan verbinden van externe partijen en het faciliteren van kennis(uitwisseling), bijvoorbeeld in kennissessies of door het (laten) opstellen van een handreiking met praktische handvatten voor gemeenten.

Bijlage 1. Overzicht producten

Geïnitieerde of ontwikkelde producten op het terrein van klimaatadaptatie

Onderstaande tabel toont de producten die de provincie Zuid-Holland in de evaluatieperiode heeft geïnitieerd of ontwikkeld op het terrein van klimaatadaptatie. We hebben de producten ingedeeld aan de hand van de provinciale ambities, zoals weergegeven in de Provinciale Uitvoeringsagenda en de provinciale begrotingen.

Provinciale ambitie Uitvoeringsagenda	Producten	Draagt bij aan... (DPRA-stappen)
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaatadaptatiestrategie 2018 • Provinciale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2021-2023 • Monitor klimaatadaptatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Risicodialog voeren en strategie opstellen • Uitvoeringsagenda opstellen • Reguleren en borgen
1. Samenwerken voor een weerkrachtig resultaat	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaatadaptatie bij interne en externe partijen onder aandacht gebracht, onder andere door: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Interne roadshow per afdeling 'De Adaptieve Delta: Omgaan met klimaatverandering en bodemdaling in Zuid-Holland' ◦ Themabijeenkomst Klimaat voor de Open Tafel ◦ Webinar Klimaat met Peter Kuipers Munneke ◦ Internationale conferentie van International Peat Society (IPS) • Ondersteuning bij interne uitvoering Uitvoeringsagenda, bijvoorbeeld bij: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Deelname aan Groene Stad Challenge ◦ IVN-programma Groene schoolpleinen ◦ Subsidie vergroenen bedrijventerreinen (door organiseren masterclass parkmanagers) ◦ StraaDkrant • Tien werkregio's DPRA • Resultaten intensievere samenwerking klimaatadaptief bouwen: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Gezamenlijke lobby-brief voor Rijksondersteuning klimaatadaptief bouwen ◦ Onderzoek kosten klimaatadaptief bouwen door regio MRA ◦ Onderzoek 'level playing field' met koepelorganisaties IPO, UVW en VNG 	<ul style="list-style-type: none"> • Meekoppelkansen benutten • Stimuleren en faciliteren

2. Bereikbaar Zuid-Holland: naar weerkragtige assets	<ul style="list-style-type: none"> • Stresstest Infrastructuur • Klimaatadaptief in beleidskeuze 'Toekomstbestendige infrastructuur' 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbaarheid in beeld brengen • Reguleren en borgen
3. Schone energie en klimaatadaptatie gaan hand in hand	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking opgave klimaatadaptatie en energietransitie versterkt door: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Flyer samenwerking opgave klimaatadaptatie en energietransitie ◦ E-swiper 'Klimaatadaptatie en Energietransitie gaan hand in hand' ◦ Kennisbijeenkomsten over samenwerkingsmogelijkheden opgave klimaatadaptatie en energietransitie ◦ Onderzoek Deltares naar realisatie samenhang energietransitie, nieuwbouw en klimaatadaptatie in één gebied • Gezamenlijke producten als gevolg van deze samenwerking: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Afstudeeronderzoek 'Kansen voor Koude in Zuid-Holland' ◦ Vervolgonderzoek naar koudebehoefte, koudebronnen en koudetechnieken in Zuid-Holland ◦ Beleidsproduct koude-strategie ten behoeve van GS ◦ Subsidiabele klimaatadaptatiemaatregelen bij Verduurzaming Klein Maatschappelijk Vastgoed en Verduurzaming bedrijventerreinen ◦ Handreiking en kennissessie 'Zon, groen en water op het dak' voor energieadviseurs • Herziene module energietransitie in Omgevingsbeleid 	<ul style="list-style-type: none"> • Reguleren en borgen • Meekoppelkansen benutten • Stimuleren en faciliteren
4. Concurrerend Zuid-Holland	<ul style="list-style-type: none"> • Stresstest erfgoed, gericht op Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen • Ondersteuning Living Labs en proeftuinen, onder ander Living Lab VPdelta, Living Lab Dordrecht en Sonstuin in Rotterdam en proeftuinen 'Waterstaat' en Hitteplein' Green Village (TU-Delft) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbaarheid in beeld brengen • Stimuleren en faciliteren
5. Natuur en water als weerkragtige factoren	<ul style="list-style-type: none"> • Stresstest natuur • Stresstest van het regionale en stedelijke watersysteem • Klimaatadaptatiedialoog Natuur 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbaarheid in beeld brengen • Stimuleren en faciliteren
6. Weerkragtige steden en dorpen	<ul style="list-style-type: none"> • Provinciale Klimaatatlassen • Klimaatadaptief in beleidskeuze 'Toekomstbestendig bouwen' in herziene Omgevingsvisie • Artikel 6.27 in Omgevingsverordening 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren en faciliteren • Meekoppelkansen benutten • Kwetsbaarheid in beeld brengen • Reguleren en borgen

	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaatadaptatie in ontwerpvisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving • Convenant Klimaatadaptief Bouwen • Producten voor in praktijk brengen Klimaatadaptief Bouwen: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Actuele leidraad en Programma van Eisen ◦ Vijf pilots ‘financiering van klimaatadaptieve maatregelen’ (door Deloitte) ◦ Evaluatie toepassing Convenant Klimaatadaptief Bouwen in vijf ontwikkelingen (door AM) ◦ Website www.bouwadaptief.nl • Provinciale adviseur Klimaatadaptief Bouwen • Opdrachtgeversprofiel toekomstbestendig bouwen • Lobby Nationaal Programma Bodemdaling Bebouwd Gebied (gezamenlijk met ‘Platform Slappe Bodem’ en ‘Coalitie Stevige Steden’) • Rekenmodel hittestress voor verstedelijkingsopgave • Rapport ‘Het effect van de verstedelijkingsopgave op wateroverlast’ (door Arcadis) • Producten in samenwerking met woningcorporaties: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Rapport ‘Kosten van de klimaatadaptieve renovatie’ (door Deloitte) ◦ Rapportage ‘Klimaatadaptatie in prestatieafspraken tussen gemeenten en woningcorporaties’ (in samenwerking met Platform Samen Klimaatbestendig) ◦ Onderzoek ‘Hitte in de woning’ (door de Hogeschool van Amsterdam) ◦ Inspiratieboekje ‘Samenwerken aan goed wonen’ ◦ Cursus ‘ambassadeur klimaatadaptatie’ voor woningcorporaties (gezamenlijk met de Groene Huisvesters) 	
7. Gezond en veilig bij weersextremen	<ul style="list-style-type: none"> • Stresstest ‘Grootschalige Wateroverlast’ (door Deltares) • Ontwikkeling informatiemodel Cascade-effecten (door gemeente Den Haag) • Ondersteuning Proof of Concept Informatieplatform Den Haag • Deelname verkenning Meerlaagse Veiligheid • Handreiking ‘Veiligheidsrisico’s van de klimaatverandering’ • Meerdere producten via netwerk GGD’s Zuid-Holland, waaronder toekomstverkenning zwemwater en drie webinars, namelijk: ‘Hitteplan in 1 dag’, ‘Hitte en Gezondheid’ en ‘Infectieziekten en klimaatadaptatie’ • Kaarten risicovolle bedrijven • Beleidskeuzes ‘Naar een klimaatbestendig Zuid-Holland’ en ‘Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling’ in herziene Omgevingsvisie 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbaarheid in beeld brengen • Stimuleren en faciliteren • Handelen bij calamiteiten • Reguleren en borgen

Bijlage 2. Overzicht respondenten

Hieronder volgt een overzicht van de respondenten op de schriftelijke uitvraag.

Afdeling of team	Aantal respondenten
Afdeling Mobiliteit en Milieu	2
Afdeling Opdrachtgeverschap	2
Afdeling Ruimte, Wonen en Bodem	3
Afdeling Samenleving en Economie	3
Afdeling Water en Groen	5
Dienst Beheer Infrastructuur	8
Energie team	2
Planadviseurs en plancoördinatoren	10
Programmateam Adaptieve Delta	9
Programmateam Gezond en Veilig	1
Regioaccounthouders EZ, RES en RO	8
Totaal	53

Bijlage 3. Overzicht gesprekspartners

Hieronder geven wij een overzicht van de *interne* gesprekspartners.

Afdeling of team	Aantal gesproken managers	Aantal gesproken medewerkers
Afdeling Mobiliteit en Milieu	1	2
Afdeling Ontwikkeling en Grondzaken	-	3
Afdeling Ruimte, Wonen en Bodem	2	3
Afdeling Samenleving en Economie	2	5
Afdeling Water en Groen	1	6
Beheer/uitvoering	-	5
Bureau Beoordelingen	2	
Dienst Beheer Infrastructuur	1	3
Energieteam	1	2
Plantoetsers	-	4
Programmteam Gezond en Veilig	-	1
Totaal	10	34

De tabel hieronder toont de *externe* gesprekspartners. Verhinderde gesprekspartners hebben wij een beknopte uitvraag toegezonden, om ook hun beelden mee te nemen in de evaluatie. De laatste kolom geeft weer hoeveel personen hiervan gebruik hebben gemaakt.

Externe partij	Aantal gesprekspartners	Aantal ingevulde schriftelijke uitvragen
Adviesbureaus	4	1
Bouwbedrijven	2	2
DPRAWerkregio's	8	-
Drinkwaterbedrijven	2	-
Gemeenten	4	3
GGD en Veiligheidsregio's	4	-
Kennisinstellingen	3	-
Omgevingsdiensten	3	-
Waterschappen	2	2
Woningcorporaties	3	1
Totaal	35	9

Nassaulaan 1
2514 JS Den Haag

+31 (0)70 359 6955
info@kwinkgroep.nl
www.kwinkgroep.nl

KWINK
GROEP